

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra křesťanské výchovy

**ROLE SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA V OBLASTI SOCIÁLNĚ
PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ**

Diplomová práce

Autor: Bc. Kristina Kopiecová

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Šallé

Olomouc 2024

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „*Role sociálního pracovníka v oblasti sociálně právní ochrany dětí*“ vypracovala samostatně s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

V Olomouci dne 20. března 2024

.....

Bc. Kristina Kopiecová

PODĚKOVÁNÍ

Touto cestu bych chtěla poděkovat vedoucí diplomové práce Mgr. Lucii Šallé za odborné vedení, vstřícný přístup, poskytování cenných rad a za trpělivost, kterou mi po celou dobu věnovala v průběhu zpracovávání mé diplomové práce.

Anotace

Diplomová práce je zaměřena na roli sociálního pracovníka v oblasti sociálně právní ochrany dětí. Hlavním cílem práce je zjistit a zmapovat, jak sociální pracovníci vnímají a prožívají svojí profesní roli. Práce představuje profesi sociálního pracovníka a je rozdělena do dvou částí a to na část teoretickou a praktickou. První část obsahuje základní pojmy sociální práce a definici sociálního pracovníka působícího v sociálně právní ochraně dětí. Druhá kapitola teoretické části se zabývá psychickými procesy člověka – vnímání, prožívání, myšlení, emoce, motivaci a také definuje pojem stres a syndrom vyhoření. Třetí kapitola je věnována rodině a její problematice. Čtvrtá část se zabývá sociálně právní ochranou dětí, vymezuje a popisuje příslušné orgány sociálně právní ochrany dětí a další zařízení poskytující sociálně právní ochranu dětem, zabývá se případovou konferencí, agendou sociálně právní ochrany dětí, spisovou dokumentací a základními kompetencemi sociálního pracovníka. V závěru teoretické části jsou uvedeny druhy náhradní péče, kdy pátá kapitola popisuje náhradní rodinnou péči a šestá kapitola ústavní výchovu. Sedmá kapitola zahajuje praktickou část, která je realizována za pomoci kvalitativního výzkumu formou rozhovoru (interview) s cílem zmapovat celkové vnímání a prožívání sociálních pracovníků při výkonu své profese. Praktická část obsahuje výzkumnou strategii, vhodný výběr výzkumného vzorku, metodu sběru dat a její následnou analýzu spolu s interpretační částí získaných dat a s vyhodnocením celkového výzkumu.

Klíčová slova

Sociální práce, sociální pracovník, sociálně právní ochrana dětí, rodina, rodičovská odpovědnost, náhradní rodinná péče, ústavní výchova, vnímání, prožívání, city, emoce.

Anotation

The thesis focuses on the role of social worker in the field of social legal protection of children.

The main objective of the thesis is to find out and map how social workers perceive and experience their professional role. The thesis represents the profession of social worker and is divided into two parts, theoretical and practical. The first part contains the basic concepts of social work and the definition of a social worker operating in the social legal protection of children. The second chapter of the theoretical part deals with the psychological processes of a person – perception, experience, thinking, emotions, motivation and also defines the concept of stress and burnout syndrome. The third chapter is devoted to the family and its problems. The fourth part deals with the social legal protection of children, defines and describes the relevant bodies of social legal protection of children and other institutions providing social legal protection to children, deals with the case conference, the agenda of social legal protection of children, the file documentation and the basic competences of the social worker. At the end of the theoretical part are presented types of substitute care, where the fifth chapter describes the substitute family care and the sixth chapter describes institutional education. The seventh chapter begins the practical part, which is realized using qualitative research in the form of interview (interview) with the aim to map the overall perception and experience of social workers in the performance of their profession. The practical part contains the research strategy, the appropriate selection of the research sample, the method of data collection and its subsequent analysis together with the interpretation part of the obtained data and the evaluation of the overall research.

Keywords

Social work, social worker, social legal protection of children, family, parental responsibility, substitute family care, institutional education, perception, experience feelings, emotions.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 VYMEZENÉ POJMY	11
1.1 Sociální práce.....	11
1.2 Sociální pracovník	13
1.2.1 Sociální pracovník v oblasti sociálně-právní ochrany dětí.....	17
2 PSYCHICKÉ PROCESY ČLOVĚKA	20
2.1 Vnímání	20
2.2 Prožívání	21
2.3 Myšlení	21
2.4 Emoce.....	21
2.5 Motivace.....	22
2.6 Stres.....	22
2.7 Syndrom vyhoření.....	25
3 RODINA	27
3.1 Typy rodiny	28
3.2 Funkce rodiny.....	29
3.4 Poruchy rodiny	31
4 SOCIÁLNĚ PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ	33
4.1 Orgány sociálně-právní ochrany dětí	36
4.2 Práva a povinnosti pracovníků OSPD.....	38
4.3 Kompetence sociálního pracovníka	39
4.4 Případová konference.....	39
4.5 Agenda sociálně právní ochrany dětí	41
4.6 Pracovní úsek sociálního pracovníka - OSPOD	42
4.6.1 Terénní sociální pracovník.....	42
4.6.2 Sociální pracovník náhradní rodinné péče	42
4.6.3 Kurátor pro děti a mládež.....	43

4.7 Spisová dokumentace	44
4.8 Zařízení sociálně-právní ochrany dětí	44
5 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE.....	47
5.1 Formy náhradní rodinné péče.....	48
5.1.1 Osvojení (adopce)	48
5.1.2 Pěstounská péče	49
5.1.3. Pěstounská péče na přechodnou dobu.....	51
5.1.4 Svěření dítěte do péče jiné osoby (svěřenectví)	52
5.1.5 Poručenství.....	52
6 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA.....	54
6.1 Typy ústavní péče.....	55
6.1.1 Diagnostický ústav.....	55
6.1.2 Dětský domov.....	57
6.1.3 Dětský domov se školou.....	58
6.1.4 Výchovný ústav	58
II PRAKTICKÁ ČÁST	60
7 METODOLOGICKÁ ČÁST	61
7.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky	61
7. 2. Výzkumná strategie a technika sběru dat.....	62
7.2.1. Charakteristika výzkumného vzorku	63
7.2.2. Průběh šetření a sběr dat.....	64
7.2.3. Metoda zpracování dat.....	65
8 INTERPRETAČNÍ ČÁST	66
Oblast rozumová	66
Oblast emocionální.....	73
Oblast motivační	76
8.1 Závěr výzkumného šetření	81
ZÁVĚR	84
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	Chyba! Záložka není definována.
ZKRATKY	91

ÚVOD

Diplomová práce je zaměřená na subjektivní prožívání profesní role sociálního pracovníka v oblasti sociálně právní ochrany dětí. Důvodem zvoleného tématu je nahlédnutí do sociální oblasti a možné získání potřebných informací prostřednictvím odborné literatury pro budoucí povolání. Věřím, že tato profese je náročná nejen po psychické stránce a na odborné znalosti, ale i na čas neboť s touto profesí je spojená i značná administrativa. Cílem diplomové práce je popsat prožívání profese sociálního pracovníka, vnímání svojí profesní role, jaké pocity jej doprovází při výkonu svého povolání, pracovního nasazení, výhody a nevýhody profese sociálního pracovníka a v neposlední řadě zvládání stresových a náročných situací. Cílem mé práce je zodpovězení na hlavní výzkumnou otázku: *Jak sociální pracovník v oblasti sociálně právní ochrany dětí vnímá a prožívá svojí profesní roli?* Teoretická část diplomové práce je zpracována za pomoci odborné literatury a celkem rozdělena do šesti kapitol. Na začátku své práce popisují obecně základní pojmy sociální práce, co si pod pojmem sociální práce můžeme představit. V sociálních službách působí řada odborných kvalifikovaných pracovníků a jednou z důležitých funkcí je sociální pracovník, který má zastoupení v široké škále sociálních služeb. Ve své práci se převážně zaměřuji na sociálního pracovníka, který působí v oblasti sociálně právní ochrany dětí, zajímám se o profesní náplň sociálního pracovníka, jaká má práva a povinnosti při výkonu povolání apod. Druhá kapitola je věnována definici stresu, syndromu vyhoření a psychickým procesům člověka. Hlavní cílovou skupinou sociálního pracovníka jsou ohrožené děti a rodiny, které potřebují odbornou pomoc, proto se ve třetí kapitole zaměřuji na problematiku rodiny, její definici a jaké jsou základní typy rodin. Čtvrtá kapitola je věnována sociálně právní ochraně dětí, která se zaměřuje na práva a povinnosti příslušných orgánů sociálně právní ochrany dětí, na orgány, které zabezpečují sociálně právní ochranu dětí, jaká jsou zařízení sociálně právní ochrany dětí a na případové konference, které jsou důležité v SPOD. V závěru teoretické části popisují druhy náhradní péče pro děti, které nemohou z jakéhokoliv důvodu žít a vyrůstat ve své vlastní rodině. Praktická část diplomové práce je realizována za pomoci kvalitativního výzkumu formou polostrukturovaného rozhovoru (interview).

Výzkumný vzorek tvoří šest respondentů, kteří splňují požadavky pro realizaci výzkumu. Na základě získaných dat od respondentů je provedená následná analýza dat a v interpretační části jsou uvedené jednotlivé rozhovory, které jsou doplněné o plné citace jednotlivých respondentů. V závěru diplomové práce v interpretační části odpovím na hlavní výzkumnou otázku a shrnu a vyvodím celkový závěr výzkumného zkoumání.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÉ POJMY

1.1 Sociální práce

Pojem sociální práce bych ve své diplomové práci chtěla zmínit jako první, i když se nebudu zabývat disciplínou sociální práce jako takovou. Sociální práci považuji za důležitou disciplínu, neboť se jedná o pomáhající profesi, která se opírá o celkové prožívání profesní role v naší společnosti.

Geringová (2011 st. 21) definuje pomáhající profesi jako „*povolání, které je založené na profesní pomoci druhým lidem. Patří mezi ně například zdravotnické profese, pedagogické profese, profese zaměřené na sociální pomoc a dále také na duševní pomoci, jimiž jsou psychologové a terapeuti.*“

Sociální pracovníci poskytují sociální pomoc osobám bez přístřeší, rizikové mládeži, týraným, zneužívaným a zanedbávaným dětem, starším lidem, obětem domácího násilí, osamocením rodičům, lidem bez zaměstnání, obětem domácího násilí, uprchlíkům apod. Hlavním úkolem sociální práce je pomoci lidem, kteří se vyskytli v nelehké životní situaci a nedokážou si poradit vlastní pomocí či využít pomoc ze svého okolí. Sociální práce podporuje jedince k co nejdůstojnějšímu způsobu života (Matoušek a kol. 2001).

Mahrová a Venglářová (2008) uvádí, že sociální práce je profese, která zaujímá širokou škálu komplexnosti v oblasti pedagogické, psychologické, sociologické, zdravotní, ekonomické a právní. Zabývá se lidskými vztahy s cílem zlepšit danou životní situaci, tam, kde jsou problémy řešitelné a vedou ke zlepšení situace. Sociální práce nabízí širokou škálu činností, dovedností, zahrnuje poradenství jednotlivcům, skupinám, rodinám a komunitám. Na sociální práci můžeme nahlížet z širšího a užšího pojetí.

Sociální práce v užším pojetí – sociální pracovník je v přímém kontaktu s klientem, skupinou nebo komunitou. Sociální pracovník na základě získaných poznatků stanovuje vhodnou sociální diagnózu a sociální terapii.

Sociální práce v širším pojetí – využívá vědecké poznatky, které dále uplatňuje ve své praxi a tím poskytuje klientovi péči na profesionální úrovni. V širším pojetí můžeme zahrnout také sociálně technické opatření, například dávky sociální péče apod. (Kvapilová, 2001).

Podle Matouška (2003) rozlišujeme čtyři základní metody sociální práce:

Případová práce – zaměřuje se na jednotlivce, základem je pochopení klienta a klíčovým úspěchem je motivace člověka ke spolupráci. Případová práce řeší problémy v celé jeho šíři. Důležité je umět vést rozhovor a zvládat neverbální komunikaci.

Práce se skupinou – odborné vedení skupin k dosažení záměrných sociálních cílů, například skupiny terapeutické, pracovní nebo rekreační. Snaha rozvíjet komunikační vztahy ve skupině.

Práce s dětmi a s rodinou – zhodnocení funkčnosti rodiny, stanovení rodinné terapie, prioritou je zajištění bezpečí, všestranné řešení problému v této oblasti.

Komunitní práce – jedná se o metodu aktivizaci lidí, jejich schopnosti a dovednosti při řešení daného problému, určuje se postup a způsob, jak problém vyřešit, řeší se místní problémy, např. etnické napětí, zdravotní stav, sousedské vztahy apod.

1.2 Sociální pracovník

„Sociální pracovníci dělají práci, která je duchovně, mravně a fyzicky náročná, práci, která je trvalou zkouškou charakteru a inteligence, práci, která vyžaduje zcela mimořádnou odhodlanost a angažovanost.“ (Pemová, 2012 str. 121)

Povolání sociálního pracovníka není jednoduché, hlavním posláním je chránit lidská práva a lidskou důstojnost. Pracovníci musí pracovat na profesionálním základě, neboť napomáhají lidem v jejich nelehké životní situaci. Tato profese vyžaduje odborné vzdělání, orientaci v široké sociální oblasti, dobré komunikační a organizační schopnosti a velkou míru empatie. Pracovníci se řídí etickými pravidly a ve své činnosti dodržují standardy a hodnoty sociální práce, musí poskytnout každé osobě bezplatné základní sociální poradenství.

Sociální pracovník ve své profesi musí mít schopnost úcty ke každému člověku, vycházet z jeho potřeb, podporovat jedince k jeho osobnostnímu rozvoji a aktivně motivovat k činnostem napravujícím jeho sociální situaci spolu se začleněním do společnosti.

Od takového pracovníka se očekává zvládnout a vyřešit veškeré případy, umět si poradit v nelehkých situacích, v procesu rozhodování disponovat flexibilitou a mít výborné organizační schopnosti. Sociální pracovník působí v řadě odvětví a to v sociálních službách, ve zdravotnictví, ve školství, v soudní oblasti a také na úřadech (Matoušek, 2003).

Sociální pracovník své odborné vědomosti a dovednosti může využít v široké škále sociální oblasti, neboť zmíněná profese vykonává řadu činností. Sociální pracovník poskytuje odborné poradenství v zařízeních, jimiž jsou občanské poradny, poradny pro oběti domácího násilí, manželské a rodinné poradny, pedagogicko-psychologické poradny apod. Zajišťuje a poskytuje preventivní a poradenskou činnost, zabývá se řadou problémových situací v oblasti vztahových a osobních problémů, rodinného trápení, psychického a fyzického násilí (domácí násilí). Při výkonu své profese vede sociální agendu a provádí sociální šetření.

Sociální pracovník své působení uplatňuje všude tam, kde se provádí sociální práce, ať už s jednotlivcem, skupinou, rodinou či místní komunitou. (Králová, 2012).

„Sociální pracovník při své práci využívá metody sociální práce a poznatky dalších oborů, jakými jsou např. právo, psychologie, sociologie. Předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka jsou svéprávnost, bezúhonnost, zdravotní způsobilost a odborná způsobilost odpovídající požadavkům stanoveným zákonem. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, (Slovník sociálního zabezpečení, 2015 str. 97).

Jak již bylo zmíněno výše, sociální pracovník své povolání dokáže uplatnit v široké sociální oblasti, nabízí řadu specifických činností které upravuje §109 zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. Sociálního pracovník působí ve státních a nestátních sektorech, v sociálních službách, ve školství, zdravotnictví, v oblasti spravedlnosti a obrany a v dalších rezortech, jimiž je:

Ministerstvo vnitra - je ústřední orgán státní správy zabývající se veřejným pořádkem a dbá na bezpečnost. Sociální pracovník vykonává svoji funkci převážně ve státní správě, v azylových domech nebo působí v cizineckém-integračním centru.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy – je ústředním orgánem státní správy pro předškolní zařízení, základní, střední a vysoké školy, školská zařízení apod. Sociální pracovník nachází uplatnění ve speciálních školách, v pedagogicko-psychologických poradnách a školských poradenských zařízeních apod.

Ministerstvo spravedlnosti – je ústřední orgán státní správy pro soudy, zaujímá důležitou roli v justiční oblasti. Sociální pracovník nachází své uplatnění v oblasti soudní, probační a mediační a také může působit ve věznicích.

Ministerstvo zdravotnictví – je ústředním orgánem státní správy v oblasti zdravotní péče a ochrany veřejného zdraví. Zdravotně - sociálního pracovníka upravuje zákon 96/2004 Sb., o nelékařských zdravotnických povoláních.

Ministerstvo práce a sociálních věcí - je ústřední orgán státní správy upravující pracovněprávní vztahy v oblasti sociálního zabezpečení a sociální péče. Sociální pracovník může působit v okresní správě sociálního zabezpečení (vyplácí starobní důchody, invalidní, vdovské apod., nemocenské pojištění, peněžitá pomoc v mateřství apod.) nebo jako sociální pracovník v oblasti sociálně-právní ochrany dětí (péče o rodinu, sociálně právní ochrana dětí, náhradní rodinná péče apod.) (Tomeš a Koldinská, 2017).

Matoušek, Oldřich a kol. (2003) uvádí, jaké pracovní a osobní kompetence by měl sociální pracovník splňovat:

- odborné vzdělání – celoživotní vzdělávání,
- kritické myšlení a odborné dovednosti, které dokáže uplatnit ve své praxi,
- získané odborné znalosti a dovednosti umět uplatnit ve skupině se specifickými problémy,
- vhodná spolupráce s lidmi s různými sociálními odlišnostmi, etické principy,
- schopnost pracovat na profesionální úrovni s jakoukoliv klientelou, dobré komunikativní dovednosti,
- dostatečný přehled v oblasti sociální, pedagogické, psychologické, právní a ekonomické spravedlnosti,
- schopnost analyzovat a ovlivňovat zásady sociální politiky,
- schopnost empatie, důvěryhodnost a citová vyrovnanost,

- poskytovat supervize a odborné konzultace v žádané specializaci,
- schopnost pracovat v kolektivu a v systému poskytování sociálních služeb a dokázat prosadit organizační změny (Matoušek, 2003).

Matoušek, Oldřich a kolektiv uvádí čtyři typy sociálního pracovníka:

Angažovaný sociální pracovník – tento typ pracovníka si zakládá na přátelském přístupu, uznává morální hodnoty, vyznačuje se vysokou mírou empatie a s úctou pečuje o své klienty. Vysoká angažovanost při výkonu svého povolání může mít na pracovníka negativní dopad, který směřuje k syndromu vyhoření. Z tohoto důvodu je nutné, aby sociální pracovník dbal na prevenci a nezapomněl dodržovat práva a povinnosti vyplývající z dané profese.

Radikální sociální pracovník – pracuje s rozvahou, pečlivě plánuje a při výkonu své práce upřednostňuje své osobní zásady, tak jak u angažovaného pracovníka, ale s tím rozdílem, že je zacílený na změny v zákonech týkající se sociální politiky a praxe.

Byrokratický sociální pracovník – veškerá pozornost je soustředěna na klienty, vytváří pocit bezpodmínečného zájmu, kdy dochází k manipulaci s klienty ve prospěch jejich změny. Byrokratický sociální pracovník by měl oddělovat osobní a profesní vztahy z důvodu nepříjemného pocitu z manipulace osob a svého jednání, které by ve svém osobním životě nepovažoval za čestné.

Profesionální sociální pracovník – jedná se o typ pracovníka, který je vzdělaný v oboru, řídí se etickým kodexem a upřednostňuje práci s jednotlivci, kterou vnímá za aktivní spolupráci. Sociální pracovník dává větší moc svému klientovi v oblasti profesionálních vztahů, kdy vzájemná důvěra je postavena na základě zájmů a práv klienta (Matoušek a kol., 2003).

1.2.1 Sociální pracovník v oblasti sociálně-právní ochrany dětí

Hlavní činnost a náplň práce sociálního pracovníka v oblasti sociálně-právní ochrany dětí vyplývajícího ze zákona 359/1999 Sb. se rozumí:

- *Ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,*
- *Ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,*
- *působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,*
- *zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině, (§1 Zákona 359/1999 Sb.).*

Profesionální sociální pracovník je takový pracovník, který splňuje kvalifikované odborné vzdělání podle zákona o sociálních službách, disponuje minimálně vyšším odborným vzděláním nebo vzděláním na úrovni bakalářského stupně v sociální oblasti. Sociální pracovník se řídí pracovními standarty, dodržuje pracovní etický kodex a snaží se vycházet ze svých poznatků získaných z praxe, které dále uplatňuje v rámci pracovního procesu. Každý sociální pracovník musí disponovat osobnostními předpoklady. Osobnostním předpokladem se rozumí povahové rysy člověka, hodnoty a morálka, empatie, způsob komunikace, víra apod. Dané povahové předpoklady každého sociálního pracovníka jsou v sociální oblasti velmi důležité, neboť pracuje s lidmi na profesionálním základě, kde uplatňuje svoji odbornost a pravomoc. Součástí základních předpokladů pro profesi v sociální oblasti je pracovat a přistupovat k lidem na úrovni lidské, disponovat značnou mírou empatie a zachovat svoji lidskost v jakékoliv situaci (Pemová, 2012).

Základní povahové rysy sociálního pracovníka:

- rád pracuje s lidmi,
- potřebnost být užitečný,

- je empatický, praktický a inteligentní,
- zvládá vypjaté a stresové situace,
- naslouchá druhým a je dobrým posluchačem,
- má smysl pro humor (Pemová, 2012 str. 125).

Sociální pracovník působící v oblasti sociálně právní ochrany dětí se neustále zdokonaluje, jak v oblasti celoživotního vzdělávání, tak v oblasti osobnostního rozvoje spolu se zacílením na jeho výkon a profesionalitu. Celoživotním vzděláváním se myslí různé vzdělávací kurzy, semináře, ale také studium odborné literatury, také máme různé specializační vzdělávání, po jehož absolvování účastník získává další odbornou způsobilost. Za základní metody, které vedou k reflexi a k osobnostnímu rozvoji, řadíme mentoring, koučování a supervize (Pemová, 2012).

Koučování je proces řízení, podpory, poskytování cenných rad a návodů. Rozvíjí lidský potenciál a motivuje pracovníka k dosažení konkrétních vytyčených cílů.

Mentoring je založený na předávání cenných informací, zkušeností za účelem osobního a profesionálního rozvoje. Mentor je koordinátor procesu, sdílí své poznatky, znalosti, dovednosti a poskytuje rady při řešení problémových situací. Mentoring se zakládá na vzájemné pomoci, reflexi pracovníků a ochotě učit se novým věcem od druhého (Pemová, 2012).

Supervize – je nejvíce využívána metoda v pomáhající profesi, jedná se o propojení získaných znalostí s praxí. Poskytuje pracovníkům podporu, nadhled v problémových situacích a společně hledá vhodné řešení. Supervize podporuje sebereflexi, rozvíjí komunikační dovednosti, zabývá se pracovními vztahy a napomáhá ke změně profesního přístupu za účelem zkvalitnění pracovního výkonu, zvýšení kompetencí a celkové

spokojenosti pracovníka. Supervize je významná pro prevenci vyhoření a můžeme ji rozdělit na pravidelnou, příležitostní, krizovou, týmovou, skupinovou a individuální. (ASupp. online)

Sociální pracovník v oblasti sociálně právní ochrany dětí vykonává nelehkou profesní funkci a je velmi důležité, aby se i nadále rozvíjel v oblasti celoživotního vzdělávání. Kvalifikovaný sociální pracovník je velkým přínosem jak pro systém SPOD, tak také pro klienty. Pracovník při svém povolání musí dodržovat pravidla pracovní hygieny a nesmí zapomínat na ochranu před syndromem vyhoření (Pemová, 2012).

2 PSYCHICKÉ PROCESY ČLOVĚKA

Každá osobnost disponuje řadou psychických procesů, kterými se liší od ostatních a to způsobem vnímání, prožívání, myšlení, v pozornosti, v citových projevech apod. Můžeme tedy říct, že se jedná obecně o celkové psychické procesy a stavy. (Čechová, 1994)

Homola a Trpišovská (1979 str. 52) definují psychické procesy jako: *pochody respektive operace probíhající jako součást psychické regulace chování a prožívání.*

Čechová a Rozsypalová (1994 str. 65) psychické procesy rozdělují do tří kategorií:

- **poznávací procesy** – do této kategorie patří vnímání, prožívání, představy, fantazie, řeč a myšlení,
- **procesy paměti** – proces uchování, vybavení a zapamatování,
- **motivační procesy** – do této kategorie řadíme procesy citové a volní,

2.1 Vnímání

Jedná se o psychický proces, při kterém poznáváme a zachycujeme veškeré podněty, které nás v daném okamžiku obklopují. Naše poznání začíná vnímáním. Vnímáme určité vjemy, které jsou výsledkem procesu vnímání. Vnímání lidí se liší na základě rozdílových podnětů dle míry odlišnosti, jeden člověk na stejnou vzdálenost slyší šepot a druhý ne. Vnímání je také spojené se základními smysly člověka, které rozdělujeme na smysly dálkové a na smysly dotekové. Za dálkové smysly považujeme zrak, čich a sluch, jakmile dojde k doteku, jedná se o dotekové smysly, k nimž patří chuť a hmat (Čechová, 1994).

Lidské vnímání může být do jisté míry zásadně ovlivněné důsledkem zkušeností, myšlením, paměti, jelikož se člověk neustále zdokonaluje. Na druhé straně již zmíněné psychické procesy mohou způsobit zapříčinění klamu a omylům ve vnímání (Čáp, 2002).

2.2 Prožívání

Pojem prožívání obecně označujeme za duševní neboli vnitřní zkušenost člověka, která vychází z duševního života člověka, respektive to, co se odehrává v jeho nitru. Prožívání se vyznačuje tím, co si člověk uvědomuje ze svého duševního života.

Prožívání se vyznačuje jedinečností, probíhá v čase, kde si uvědomuje určité jevy, které jsou doprovázeny emocionálními podněty.

Člověk prožívá sám sebe, vnější a vnitřní svět, který jej obklopuje, působí na své okolí a vytváří si různé cíle a překonává životní překážky, které neustále vnímá a prožívá. Na základě utvořených dojmů si vytváří určité vztahy prostřednictvím citových procesů. Prožíváním si člověk uvědomuje své postavení ve společnosti a své vztahy k druhým lidem. Podstatou prožívání je, že si člověk uvědomuje sám sebe jako prožívající subjekt (Homola, 1992).

2.3 Myšlení

V orientaci člověka v pracovním a osobním životě nestačí využívat získané informace prostřednictvím smyslových orgánů, důležité jsou myšlenkové pochody, neboť myšlením řešíme nejrůznější problémové situace a skutečnosti, které jsou završeny procesem poznání, jelikož myšlení obnáší nové a hlubší poznatky v řadě oblastí. Můžeme tedy říct, že základní funkcí myšlení v poznávacím procesu je řešení problémů, jelikož myšlení má rozhodovací funkci v oblasti lidského poznání (Homola, 1992).

2.4 Emoce

Pojem emoce neboli emocionální proces může být zaměňován s pojmem cit. V psychologii jsou tyto pojmy zaměňovány nebo také rozlišovány. Pokud emoce a city rozlišujeme, můžeme tedy hovořit o emoci jako o takzvaných nižších citech, které jsou spojené s prožíváním libosti a nelibosti. Kdežto cit můžeme chápat jako závislý na mezilidských vztazích na kulturních a společenských potřebách.

Obecně můžeme emoce definovat jako stav, který je vyvolaný vnitřním prožíváním a vnějším okolím, kdy člověk pociťuje pozitivní či negativní postoje pro jeho organismus. Emocionální procesy výrazně ovlivňují regulaci chování, většina emocí má svůj protiklad a to radost-smutek, libost- nelibost, intenzitu emoci vnímá každý člověk jinak, rozhodující je charakter a temperament osobnosti.

Emoce rozlišujeme podle podnětných změn působících na organismus člověka, zdali mají pozitivní či negativní charakter. Emocionální reakce můžeme rozlišovat na útočné, kdy pociťujeme hněv a na obranné, které jsou spojené se strachem. Do citových stavů řadíme nálady, které jsou různého charakteru od veselosti až po podrážděnost či rozhořčení. Délka trvání závisí na charakteru a temperamentu každého jedince. Za základní citové vztahy řadíme sympatie- apatie, láska- nenávisť, obdiv – pohrdání apod. a za velmi intenzivní citové vztahy považujeme vášně. Jak již bylo zmíněno, lidé se od sebe liší temperamentem, charakterem osobnosti a svými psychickými procesy, kdy jejich emoce jsou vyvolány pozitivní či negativní reakcí na určitou situaci, kdy zvládnutí každé situace závisí na zvládnutí emocionální zralosti (Homola 1992).

2.5 Motivace

Motivace je psychický proces, který usměrňuje naše chování a jednání za účelem dosažení vytyčeného cíle. Motivem chování jsou tyto skutečnosti: snažení, chtění, radost, zvědavost, tužba, přání, očekávání, potřeba apod. Jsou to také stavy a pochody, které jsou vysvětlitelné k danému chování jedince. Motivace do jisté míry v daných situacích ovlivňuje naše chování například v pracovním prostředí, v zájmových aktivitách, při studiu apod. (Homola 1992).

2.6 Stres

Pojem stres můžeme definovat dle Vágnerové (2008) jako duševní a fyzické projevy organismu, které vznikají okamžitou reakcí na zátěžové situace, lze tedy říci, že se jedná o stav nadměrného zatížení organismu spojené s ohrožením zdraví člověka.

V současné době stres nevnímáme jako nový pojem, neboť stresem je obklopen každý z nás jak v pracovním, tak i v osobním životě. Můžeme tedy říct, že už nás neděsí. Rozhodně by se ale stres neměl podceňovat a brát na lehkou váhu. V určité míře hovoříme jako o zátěži, ale jakmile přeskočí zdravou hranici, dostaví se stres.

Stres můžeme rozdělit na stres akutní a stres chronický, kdy akutní stres je nový a takřka nepřehlédnutelný a člověk vnímá situaci jako náročnou, kdežto chronický stres je dlouhodobý a jednoduše přehlédnutelný z toho důvodu, že člověk se naučí do určité míry se stresem žít.

Chronický stres může vyvolat řadu nemocí od úzkostlivých stavů, depresí až po velmi vážná zdravotní onemocnění. Stres není trvale daný, ale je proměnlivý v závislosti na různých vnějších vlivech, situacích a také dle jeho charakteru. Stres převážně vzniká v nepředvídatelných situacích, při nadměrné zátěži nebo jakoukoliv změnou, kdy v dané situaci nejsme schopni jej ovlivnit a jakkoliv změnit. Na člověka působí řada stresorů, které vyvolávají u člověka stres.

Stresory mohou být různé například biologické vlivy (fyzické vyčerpání), vlivy prostředí (hluk – přeplněná místnost, přírodní katastrofy) životní situace (úmrtí v rodině), životní styl člověka (nedostatečný spánek) a také rozumové, poznávací a myšlenkové aktivity - psychicky náročné aktivity – zkoušky, testy apod. (Uzel, 2008).

Dlouhodobá zátěž na organismus vyvolává změnu emočního prožívání neboli psychickou reakci na stres, kdy člověk prožívá úzkost, depresi a také vztek, který může vyústit v agresivní jednání. Zátěžová situace může mít za následek oslabení rozumových funkcí v oblasti logického myšlení důsledkem dotěrných myšlenek vzniklé stresovou situací. Důležité je pracovat s obrannými mechanismy a uvědomit si psychickou zátěž a zachovat tak rovnováhu a psychickou pohodu. Jakýkoliv stres člověka ovlivňuje a určitá míra stresu se přenáší ze soukromého života do pracovního a naopak, a proto je velmi důležité negativní stresové projevy zvládat nebo je alespoň zmírnit.

Při zvládnání stresových situací je potřeba zaměřit se na:

- řešení konkrétního problému
- zlepšení emoční bilance

Spousta lidí se dokáže vyrovnat se stresovými situacemi, že ani nemusí pracovat na emoční bilanci, ale pokud se člověk nedokáže dostatečně vyrovnat se zátěží, může se zanedlouho objevit řada chronických onemocnění (Vágnerová, 2008).

Fáze stresu

1. Fáze – poplachová

Jakmile dojde k narušení životních podmínek člověka, dochází ke stavu pohotovosti, kdy se vyplavují stresové hormony a pracuje zde adrenalin. Dochází k okamžité reakci na stresory, kdy jsou viditelné projevy - například třes rukou.

2. Fáze – adaptační

V adaptační fázi se člověk snaží vyrovnat se zátěžovou situací, adaptovat, zvykat a také se jedná o fázi, která vzniká při opakovaném nebo dlouhém stresu.

3. Fáze – vyčerpání

V této fázi člověk nemůže normálně fungovat, jedná se o celkové vyčerpání organismu a člověk je vážně ohrožen na zdraví, ať už různými nemocemi nebo také syndromem vyhoření apod. (online, stresová reakce, 2009).

2.7 Syndrom vyhoření

Zásadní roli při syndromu vyhoření hraje chronický stres, který, jak již bylo zmíněno, je procesem dlouhodobým a nese s sebou řadu psychických onemocnění a poruch. Syndrom vyhoření je důsledkem příčiny stresu a je výhradně zapříčiněný chronickým stresem, který se střídá s fází nevyrovnané zátěže a odpočinkem (Stock, 2010).

Syndrom vyhoření či vyhasnutí definuje Vladimír Kebza a Iva Šolcová *jako stav emocionálního vyčerpání vzniklé důsledkem nadměrných psychických a emocionálních nároků.*

Příznaky syndromu vyhoření

1. Na úrovni psychické

Jedná se o duševní a psychické vyčerpání převážně v emocionální oblasti. Přetrvává pocit vynaloženého úsilí ve snažení efektivitu, která je nepatrná v porovnání s vynaloženou námahou. Dochází k depresi, frustraci, smutku, beznaděje, sebelítosti, projevem negativních postojů spojených s profesí. Snížení pracovních aktivit, kreativity, inovace apod.

2. Na úrovni fyzické

Znatelné celkové vyčerpání organismu, viditelná a opakovaná unavitelnost. Člověk je neustále v napětí, vykazuje řadu obtíží, jimiž jsou: bolesti hlavy, bolesti u srdce, zažívací a dýchací potíže, spánková porucha apod.

3. Na úrovni sociálních vztahů

Vyhýbání se kontaktu s lidmi a to převážně v pracovním prostředí. Člověk pociťuje nechuť ke své profesi a snaží se vyhýbat všemu, co je s prací spojené. Nízká empatie k druhým, lhostejnost a viditelný pokles pracovní aktivity může být důsledkem různých společenských konfliktů (Kebza, 2003).

Prevence syndromu vyhoření

Hlavní zásadou je dodržovat duševní hygienu, myslet na sebe a udržovat si určitý odstup od klienta, být profesionál, snažit se nepotlačovat své emoce naopak o nich hovořit a pracovat s nimi, umět požádat o pomoc jak od odborníků, tak u kolegů a zařazovat v pracovním procesu pauzy a v neposlední řadě naučit se oddělovat pracovní život od života osobního (Kebza, 2003).

3 RODINA

Pojem rodina lze chápat jako důležitou společenskou jednotku s funkčností neustálého proměňování v závislosti na čase a prostoru daných tradic, odráží společenské a hospodářské aspekty, které se navzájem ovlivňují. Pojem rodina můžeme chápat jako určitý druh stability, zázemí, bezpečí, má trvalý charakter a je základní jednotkou lidské společnosti.

Vágnerová (2014) vymezuje rodinu jako nejvýznamnější skupinu, která ovlivňuje vývoj člověka jak po stránce psychické, tak fyzické. Každá rodina je jiná, jedinečná, vytváří si svůj životní příběh, který je postavený na různých životních základech, morálních hodnotách a sociálních dovednostech. Na pojem rodina lze nahlížet z několika úhlů pohledů jak z pedagogického, psychologického, sociologického a právního. Uvedené vědní obory k definici rodiny přistupují rozdílně. Není jednoduché nalézt přesnou definici rodiny, neboť je neustále proměnlivá v závislosti na měnícím se kulturním a civilizačním prostředí dané společnosti.

Smyslem rodiny je reprodukční funkce, která zajišťuje zachování lidského druhu a zároveň napomáhá lidem vychovávat a pečovat o dítě. Další velmi důležité funkce jsou sociálně ekonomické, kulturně výchovné, sociálně psychologické a emocionální. Rodinu můžeme označit za určitý model společnosti, který je velmi důležitý při formování osobního a duševního vývoje člověka a celkového utváření postoje ke společnosti danými vlastními hodnotami a tradicemi. Modelem rodiny jsou rodiče, děti a také prarodiče, kteří jsou důležití pro neobyčejnou stabilitu v rodině (Vágnerová, 2004).

Rodinu můžeme vnímat jako domov, kde sdílíme své radosti, starosti nebo různá traumata. Rodina nám dává pocit jistoty, stability a zázemí. Již v útlém věku dítě přejímá různé postoje rodičů a ty, s kterými se ztotožňuje, si ponechává po zbytek svého života. Velkou roli hraje vliv rodičů, a to z hlediska pracovního uplatnění, rodiny a manželství, i morální hodnoty rodiny apod. (Matoušek, 1993).

3.1 Typy rodiny

V naší společnosti rozdělujeme rodiny do několika typů a to dle počtů členů rodiny, z jaké rodiny pocházíme a rodinu, kterou si sami vytvoříme. Stanislav Střelec (1992) rozděljuje rodinu na **úplnou** a **neúplnou**. Za úplnou rodinu a také **nukleární** považuje manželský pár (otec, matka) žijící v jedné domácnosti spolu s jejími dětmi. **Neúplnou** rodinu definuje jako rodinu, v které vyrůstají děti bez jednoho dospělého člena rodiny (bez matky nebo otce) a veškerou rodičovskou povinnost přebírá pouze jeden dospělý člen v rodině. Tento typ rodiny považujeme za negativní jev. **Rozšířenou** rodinou se rozumí rodina, která žije spolu pohromadě již se zmíněným manželským párem, dětmi a s dalšími rodinnými příbuznými (bratr, teta, strýc apod.) Rodinu dále rozdělujeme na **orientační**, jedná se o rodinu, ze které pocházíme a rodinu **reprodukcující**, kterou si sami vytvoříme (Střelec, 1992).

Za funkce rodiny můžeme považovat určité povinnosti, které plníme vůči svým členům rodiny, ale také určité povinnosti, které jsou dané společenskou normou.

Jiří Dunovský rozděljuje rodinu podle funkčnosti na:

- **Funkční rodina** – je rodinou, která plní a zastává řádnou výchovu a péči o dítě, a to ve všech rodičovských funkcích, jedná se o rodinu stabilní a nenarušenou.
- **Problémová rodina** – v rodině se vyskytují problémy, které mohou narušit stabilitu v rodině, ale nejedná se o tak vážnou situaci, která by měla za důsledek ohrožení dítěte ve vývoji a výchově. Rodina si s problémovou situací dokáže pomoci sama.
- **Afunkční rodina** – v této rodině je stabilita ohrožena a některé funkce rodiny jsou narušeny a u této rodiny je nutné vyhledat odbornou pomoc a vyřešit problémovou situaci. V afunkční rodině není ohrožen vývoj a výchova dítěte.
- **Dysfunkční rodina** – jedná se o nestabilní, problémovou rodinu, u které jsou narušeny skoro všechny funkce a dítě v této rodině je vážně ohrožené jak ve vývoji, tak ve výchově. Rodina nezabezpečuje řádnou výchovu a vývoj dítěte, naopak dítěti ubližuje a dítě je

vážně ohrožené na životě. U tohoto typu rodiny dochází k odebrání dítěte do náhradní rodinné péče (Dunovský, 1986).

V souvislosti s rodinným životem se v posledních desetiletích objevuje řada trendů, neboť k velmi ceněným hodnotám člověka patří individuální svoboda, možnost volby, seberealizace a vysoké uplatnění ve společnosti.

K trendům dnešní doby můžeme zahrnout pokles porodnosti a uzavírání sňatků vyšší věk prvorodiček a lidí vstupujících do prvního manželství. Přibývá rodin, které pečují a vychovávají děti v nemanželském soužití. Trvale stoupá rozvodovost a klesá počet lidí, kteří po rozvodu znovu vstupují do manželství (Střelec, 1992).

3.2 Funkce rodiny

Rodina obsahuje řadu činností, které plní vůči svým členům rodiny a celé společnosti. Poskytuje pocit bezpečí, jistoty a zároveň vytváří útočiště před veřejným světem. Funkce rodiny je proměnlivá v důsledku měnících se faktorů vývoje společnosti.

„Rodina ve svém souhrnu zajišťuje mnoho činností – zabezpečuje své členy hmotně, pečuje o zdraví, výživu a kulturní dědictví, vštěpuje jim morální postoje, ovlivňuje je, usměrňuje, chrání a podporuje. Rodina plní určité role i ve vztahu ke společnosti – je to především reprodukce obyvatelstva, a to jak reprodukce biologická, tak i kulturní“ (Kraus, 2001 str. 79).

Rodina se vyskytuje v určitém sociálním prostředí a její funkce se stále mění, tak jak se mění vývoj naší společnosti. Blahoslav Kraus (2001) rozděluje funkce na:

Biologicko-reprodukční funkce je velmi důležitou funkcí pro společnost, neboť zabezpečuje podmínky pro vznik nové generace. Zajišťuje důležité biologické potřeby každého jedince a potřebu uspokojení pokračovatelského rodu.

Sociálně-ekonomická funkce rodiny je součástí ekonomického systému společnosti, prostřednictvím vykonávané profese, ať už výrobní či nevýrobní sféry, je rodina určitým spotřebitelem a trh je na ní závislý. Rodina má rozhodovací právo, jak naloží se svými materiálními a finančními prostředky. Rodina je nezávislá a disponuje soudržností.

Sociálně-výchovná s cílem začleňování člověka již od útlého věku do širších sociálních vazeb a vztahů. Rodina poskytuje dítěti základní orientaci v životě, je jakýmsi příkladem, vzorem pro své děti a zároveň nese odpovědnost za výchovu a jednání svých dětí. Na jedince působí v řadě procesů: v sociálních, kulturních, mravních, zdravotních apod.

Hlavní úlohou sociálně výchovné funkce je řádně připravit jedince do praktického života. Proces socializace vzniká prostřednictvím veškerých činností členů rodiny působící mezi sebou navzájem, a to jak v pozitivním, tak v negativním vzoru. Můžeme hovořit o zrcadlení společenských vztahů. Tyto vztahy jsou velmi důležité, neboť si dítě utváří jakýsi model nebo vzor mezi mužem/ženou, matkou/otcem.

Sociálně-psychologická funkce je významnou funkcí, neboť přináší jedinci pocit solidarity, soudržnosti a pocit jistoty. Důležitou úlohu zde hraje citová složka, kterou rodina zastává. Rodinné sociální klima dává jedinci pocit, že někam patří a je akceptován. Citové klima v rodině je velmi důležité pro všechny členy rodiny, ještě více důležitá pro nejmladší členy. Funkce sociálně- psychologická může být lehce narušena a to z několika hledisek.

Jedním z problémů mohou být negativní mezilidské vztahy, rozvodovost, nevyzrálé rodiče nebo člen rodiny, který propadl návykovým látkám, alkoholismu apod. Takto nestabilní rodina může ohrozit sociální klima, které se převážně odráží na dětech. Důležité je navrátit stabilitu a nalézt vhodnou rovnováhu mezi citem a rozumem. Žádaná sociální instituce nedokáže zabezpečit a předat citovou funkci rodiny jako stabilita rodiny v oblasti sociálně- psychologické (Kraus, 2001).

3.4 Poruchy rodiny

Přesnou definici poruchy rodiny nelze jasně stanovit, ale můžeme hovořit o narušené či nefunkční rodině, neúplné a rozpadající se rodině. Aby vůbec mohlo dojít k diagnostikování poruchy rodiny, musí vždy vzdělaný odborník zhodnotit celkovou situaci v rodině, a to od zdravotního stavu dítěte až po sociální vazby v rodině.

„Poruchou rodiny rozumíme takovou situaci, kdy rodina v různé míře neplní základní požadavky a úkoly dané společenskou normou a vyjádřené v očekávání na přiměřené začlenění jejich členů do společnosti“ (Dunovký, 1986, str. 101).

Dělení rodinných poruch ve vztahu k dítěti

Rodiče se o dítě nechtějí starat – jedná se o poruchu socializačně výchovné funkce, kdy ani jeden z rodičů nejeví zájem o dítě a upřednostňuje jiné hodnoty ve svém životě. Dítěti neposkytují důležité základní potřeby pro život vyplývající z rodičovské povinnosti dané zákonem a společenskou normou. Může se zde projevit dlouhodobá emoční labilita, která má za následky nepřátelský a agresivní postoj k dítěti, většinou se jedná o lidi trpící osobní poruchou, s nízkým sociálním statutem, lidé v tíživé sociální situaci, lidé s hendikepem spolu s různými zdravotními problémy, ale také nezralé rodiče (mladí rodiče) a v neposlední řadě přítomnost patologických jevů či trestná činnost apod. Dochází k zanedbávání dítěte v oblasti somatického a duševního, které může vést k syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte.

Rodiče se o dítě nemohou starat – jedním z hlavních důvodů je, že se rodina dostala do nelehké sociální situace, kterou vlastními silami neumí vyřešit, a tak nedokáže zajistit příznivé podmínky pro vývoj a výchovu dítěte. Rodiče se o dítě nemohou starat důsledkem úmrtí člena/ů v rodině, nebo také zdravotního postižení spojeného s invaliditou apod.

Rodiče se neumí o dítě starat – zpravidla můžeme hovořit o rodičích, které vykazují značnou nezralost v oblasti rodičovství, péče o dítě spojené s výchovou a vývojem.

Narození dítěte do nemanželského soužití, kde vzniká nevyrovnanost s rodinnou situací a neztotožnění se s rolí být rodič. U rodin, které prochází rozvodovým řízením nebo rodiny již rozvedené, se vyznačují značně narušenou stabilitou a strukturou. Vznikají konflikty, které často rodina nedokáže řešit a vznikají různé spory a problémové situace.

Rodiče dítě týrají a zneužívají – jedná se o závažnou poruchu, při které rodiče vědomě dítěti ubližují, a to jak po psychické stránce, tak po stránce fyzické, dítě nepřiměřeně trestají, dochází k násilnému jednání a v těch nejhorších případech dochází k sexuálnímu zneužívání. Velkou poruchou v rodině je syndrom CAN, který ohrožuje zdraví a bezpečnost dítěte a v extrémních situacích může končit smrtí dítěte. Syndrom CAN se nemusí vyskytovat pouze v rodině, ale může přicházet i zvenčí (společnost).

Rodiče se o dítě nadměrně starají – jedná se o nadměrné opečovávání dítěte, rodiče dítě rozmazlují a věnují mu nadměrnou lásku a péči víc než je zdravo. Nadměrná starost o dítě v pozdním věku vede k neschopnosti se osamostatnit a k nerespektování druhých (Dunovský, 1986).

4 SOCIÁLNĚ PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ

„Sociálně-právní ochrana dítěte představuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním.“ (MPSV, online 2023).

Vývoj legislativní ochrany dětí

Na počátku se právní ochrana dětí soustředila na osiřelé děti spolu se zajištěním opatrovnictví. Zabývala se dětmi, které pocházely z chudých rodin, žijící v chudobě, a to bez jakýchkoliv státních příspěvků, a tak definovala pojem ohrožené dítě. Zaměřovala se na mezilidské vztahy jak v rodině, tak vztahy rodina vs. stát s možností zásahu do rodiny s dočasným nebo trvalým odebráním dítěte do náhradní rodinné péče.

V současnosti se vývoj legislativy ochrany dětí neustále rozvíjí, stanovují se kompetence v oblasti kvality, čestnosti, silných morálních a etických hodnot a zásad. Zabývá se značnou vyvážeností mezi ochranou rodičovských práv a mezi ochranou dětí. Zabezpečuje a vede evidenci všech ohrožených dětí spolu s podezřelými osobami projevující se neadekvátním a ohrožujícím chováním vůči dítěti. (Pemová, 2012).

Sociálně právní ochranu dětí upravuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „zákon o SPO“, který vymezuje sociálně- právní ochranu dětí jako:

- ochranu práv dítěte na jeho příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- ochranu oprávněných zájmů dítěte včetně ochrany jeho jmění,
- podpora k obnovení narušených funkcí rodiny,

- zabezpečuje náhradní rodinné prostředí pro dítě, které nemůže být vychovávané ve vlastní rodině (Hovorka, 2021).

Hlavním cílem právní úpravy sociálně právní ochrany dětí je poskytovat co největší zájem a blaho pro dítě, ochrana rodiny a rodičovství včetně práv rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči.

Sociálně právní ochrana je bezplatná a je poskytována všem dětem, bez ohledu na státní občanství s trvalým pobytem na území České republiky. Je poskytována všem nezletilým osobám mladších 18 let bez jakýchkoliv diskriminačních rozdílů jako je barva pleti, jazyk, náboženství, pohlaví, politické názory, sociální nebo etnický původ (MPSV, online, 2023).

Stát je odpovědný za ochranu dětí po stránce psychické, fyzické a mravní, další aspekty jsou dány ústavními zákony neboli Listinou základních práv a svobod č.2/1993 Sb., vyplývající z mezinárodních závazků ČR. Stát nahrazuje a zasahuje do řádné výchovy a rodičovských povinností, jakmile jsou práva a vývoj dítěte vážně ohroženy. O právech a vývoji dětí se také zajímá zákon č. 210/1998 Sb. o rodině, a to v oblasti rodiny, manželství, mezilidských vztahů, rodičovské odpovědnosti, vyživovací povinnosti apod. Také velmi důležitým právním dokumentem v oblasti práv je Úmluva o právech dětí, která usiluje o blaho dítěte a stát je povinen zajistit takovou ochranu a péči, aby splňovaly nezbytné potřeby pro blaho dítěte (MPSV, online, 2023).

Dle ústavního zákona č.2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod uvádí základní lidská práva vztahující se k ochraně dětí a to:

- právo na život,
- způsobilost každého mít právo,
- právo na nedotknutelnost osoby,
- právo nebýt mučen, nelidsky zacházet či ponižovat,

- právo nebýt nucen se přizpůsobovat nuceným pracím,
- právo na zachování lidské důstojnosti, dobré pověsti a osobní cti,
- právo na ochranu jména.

Podle Špeciánové (2007) můžeme sociálně-právní ochranu dětí vymezit jako činnost zacílenou na příznivý vývoj a výchovu každého dítěte za účelem obnovení poškozených funkcí rodiny podle upravujícího zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně- právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů.

Zákon o sociálně právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb. §6 vymezuje okruh dětí, kterým je sociálně právní ochrana poskytována, a to zejména v situacích, kdy:

- rodiče zemřeli, neplní rodičovské povinnosti nebo zneužívají práva vyplývající z rodičovské odpovědnosti,
- dítě svěřené do výchovy jiné fyzické osobě, která neplní funkci vyplývající z rodičovské povinnosti,
- děti, které vedou nemravní život, zanedbávají školní povinnou docházku, užívají alkohol nebo návykové látky a jsou ohrožené závislostí, poskytují prostituci nebo spáchaly trestní čin nebo se dopouštějí přestupků a jsou pro společnost nebezpečné,
- děti, které opakovaně utíkají od rodičů nebo od svěřené fyzické osoby odpovídající za výchovu svěřeného dítěte,
- děti, na kterých byl spáchán trestní čin nebo je zde podezření ze spáchání trestného činu, který ohrožuje zdraví, život, lidskou důstojnost a mravní vývoj dítěte,
- děti ohrožené fyzickým a psychickým násilím v rodině ať od rodičů nebo svěřené fyzické osoby odpovědné za výchovu a vývoj dítěte,
- děti rodičů či dítě svěřené do výchovy jiné fyzické osobě, kteří opakovaně žádají o umístění dítěte do zařízení, které poskytuje nepřetržitý pobyt a péči,

- děti, které jsou žadateli o azyl odloučením od svých rodičů či jiné svěřené fyzické osoby odpovědné za výchovu svěřeného dítěte (MPSV, online, 2023).

4.1 Orgány sociálně- právní ochrany dětí

Sociálně právní ochrana dětí je garantována státem a je poskytována každým státním orgánem podle zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí, a to prostřednictvím samosprávy. Sociálně právní ochranu dětí zprostředkovávají a zajišťují obce s rozšířenou působností a obecní a krajské úřady, které disponují značnou mírou kompetencí a velkým rozsahem pravomoci v oblasti péče o dítě.

Městské úřady spolu s obecními a krajskými úřady poskytují preventivní a poradenskou činnost pro děti do dovršení zletilosti ve snaze o nápravu narušených funkcí v rodině se zájmem o největší blaho pro dítě spolu s jeho příznivým vývojem a jeho ochranou před různými nežádoucími negativními jevy, které přicházejí jak z rodinného prostředí, tak ze společnosti (Pemová, 2012).

Sociálně právní ochranu dětí zabezpečují:

- obecní úřady,
- obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
- krajské úřady,
- Ministerstvo práce a sociálních věcí,
- Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí (dětí ve vztahu k cizině).

Dalšími subjekty, které poskytují sociálně právní ochranu dětí, jsou obce a kraje v samotném působení, také komise pro sociálně právní ochranu dětí a v neposlední řadě další právnické a fyzické osoby, které jsou výkonem sociálně právní ochrany dětí pověřeny (Pemová, 2012).

Obecní úřady a obecní úřady s rozšířenou působností zajišťují řadu činností, mají možnost neustále sledovat vývoj a ochranu práv dítěte a včas zasáhnout a činit důsledná opatření vztahující se k danému problému podle místních podmínek řízeného zákonem s povinností ochrany dítěte a pomoci rodičům a dalším fyzickým osobám, které jsou odpovědné za výchovu svěřeného dítěte.

Krajské úřady jsou dalšími orgány sociálně právní ochrany dětí, které provádí kontrolní a metodické činnosti, zabývající se zprostředkováním náhradní rodinné péče, dávkami pěstounské péče, rozhodují o státním příspěvku pro zřizovatele zařízení pro děti s okamžitou pomocí a plní funkci nadřízeného kontrolního orgánu s funkcí odvolacího orgánu ve vztahu k obecním úřadům a úřadům s rozšířenou působností.

Zřizovatelem **komise sociálně právní ochrany dětí** je starosta obce s rozšířenou působností jako zvláštní orgán obce dle § 106 zákona. 128/2000 Sb., o obcích, ve znění pozdějších předpisů. Hlavním cílem komise je koordinace sociálně právní ochrany dětí na území správního obvodu, navrhování a posuzování preventivních programů na ochranu dětí, hodnotit jednotlivé případy a vydávat k nim vhodná stanoviska a organizovat případové konference. Členové komise jsou především sociální pracovníci, pedagogičtí pracovníci, psychologové, zdravotničtí pracovníci, policisté, zástupci pověřených osob, občanských sdružení a církví, soudci ale i státní zástupci a další osoby, které mohou přispět k rozvoji sociálně-právní ochrany dětí v daném regionu.

Ministerstvo práce a sociálních věcí je dalším orgánem, který zajišťuje převážně péči o rodinu a péči o ohrožené dítě, vydává právní předpisy a směrnice (§ 92 zákona č. 129/2000 Sb., o krajích) v oblasti sociálně právní ochrany dětí, rovněž má pravomoci ve funkci kontrolního a odvolacího orgánu ve vztahu ke krajským úřadům. Ministerstvo práce a sociálních věcí vede evidenci fyzických a právnických osob s pověřeným výkonem sociálně právní ochrany dětí.

Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí se nachází v Brně a je podřízen ministerstvu práce a sociálních věcí, zřízen zákonem o sociálně-právní ochraně dětí. Jedná se o správní úřad s celostátním působením, který se zabývá otázkami ochrany dětí ve vztahu k cizině. Na základě pověření vydaného Magistrátem hlavního města Prahy nebo krajským úřadem mají možnost nadace, církve, občanská sdružení či fyzické a právnické osoby (nestátní subjekty) plnit určité úkoly v oblasti sociálně-právní ochrany dětí s podmíněným zákonem k provozování rekreačního tábora s výchovným působením. Pověření uděluje komise pro sociálně-právní ochranu dětí obecního úřadu s rozšířenou působností (MPSV, online, 2020).

4.2 Práva a povinnosti pracovníku OSPD

Sociální pracovník při výkonu svého povolání musí dodržovat etický kodex, v němž je obsažena povinnost každého pracovníka **zachovat mlčenlivost**, a to ve všech skutečnostech a informacích které sociální pracovník v profesním procesu nabyt, pokud zákon neuvádí jinak, například výjimka v oznamovací povinnosti vůči orgánům v trestním řízení. Sociální pracovníci jsou také povinni zachovat mlčenlivost o sobě a také veškeré údaje o osobách, které se stanou osvojiteli svěřeného dítěte. Dále mají povinnost zachovat mlčenlivost o místu pobytu jak dítěte, tak rodičů, kteří se stali obětí domácího násilí. Zaměstnanci orgánu sociálně-právní ochrany dětí jsou i po skončení pracovního poměru povinni zachovat mlčenlivost, za nedodržení mlčenlivosti může dojít k sankcím, za prozrazení nebo rozšíření údajů se jedinec dopouští přestupku a jedinci může být uložena peněžitá pokuta (Špeciánová, 2007).

Sociální pracovník při výkonu své profese provádí sociální šetření, které zpravidla probíhá v prostředí, kde se dítě pohybuje (škola, v místě bydliště apod.). Sociální šetření může probíhat bez předem ohlášené domluvy a sociální pracovník má právo vstoupit do domácnosti za účelem seznámení se s přirozeným prostředím dítěte a získat potřebné informace za účelem odborného posouzení. Sociální pracovník spolupracuje s dalšími institucemi, podává návrhy k soudu a má práva v rámci sociálního šetření shromažďovat potřebné informace získané od odborných kolegů, kteří jsou v přímém kontaktu s dítětem, jimiž jsou lékaři, sociální

pracovníci působící v pedagogicko-psychologických poradnách, vychovatelé ve školském zařízení, pedagogičtí pracovníci ve školách apod. (Smrž, online, 2023).

4.3 Kompetence sociálního pracovníka

Mezi základní kompetence SP řadíme:

- působit na rodiče v naplnění rodičovské odpovědnosti,
- pomáhat při řešení problémových situací, pomáhat řešit jakékoliv výchovné nedostatky spojené s péčí o dítě,
- Poskytovat rodinám odborné poradenství,
- Zprostředkovávat a umisťovat dítě do ZDVOPU nebo do ústavní výchovy,
- provádí sociální šetření na ohlášku, sleduje děti umístěné v ústavní péči nebo rodinné péči v oblasti výchovy a vývoje dítěte,
- podílí se na rozhodnutí svěřením dítěte do pěstounské péče apod. (Smrž, online, 2023).

Sociální pracovník při výkonu své profese také působí jako **kolizní** opatrovník dítěte. Jedná se o zastoupení nezletilého dítěte sociálním pracovníkem z OSPODU v soudním řízení, kdy sociální pracovník zajišťuje ochranu dítěte v nejlepším jeho zájmu. Kolizní opatrovník nejčastěji zastupuje dítě u soudu při úpravě styku rodičů a úpravy výživného, zastoupení v majetkové oblasti apod. (Smrž, online, 2023).

4.4 Případová konference

Je jedním z důležitých nástrojů v rámci ochrany ohrožených dětí a napomáhá k navazování spolupráce mezi rodinou, sociálními pracovníky v oblasti sociálně právní ochrany dětí (OSPOD) a dalšími zúčastněnými osobami v případě (pediatři, učitelé, psychologové a různí další odborníci).

Cílem případové konference je nalézt optimální řešení pro dítě za pomoci diskuse všech zúčastněných spolu s předáváním důležitých informací, které povedou k naplnění potřeb dítěte. Případové konference se zahajují v problémových situacích, kdy musí sociální pracovníci rychle reagovat na situace, kdy je dítě vážně ohrožené nebo jeho rodina. Vyhodnocuje danou situaci a hledá optimální řešení pro dítě a rodinu, snaží se o aktivní zapojení rodiny a synchronizuje činnosti, úkoly a časový plán tak, aby došlo k naplnění plánovaného cíle. Výstupem případové konference je individuální plán ochrany dětí (IPOD), jehož cílem je podpora a pomoc dítěti v zájmu jeho individuálních potřeb s ohledem na aktuální životní situaci spolu se zapojením všech zainteresovaných osob, které jsou v kontaktu s dítětem a rodinou (MPSV, online, 2020).

Zodpovědnost za vypracování IPODU nese zodpovědnost OSPOD, který dle zákona musí pověřená osoba vypracovat do 30 dnů od evidence dítěte. Pomocí IPODU je možná koordinace a spolupráce všech zainteresovaných osob, které se podílí na řešení problémové situace ohroženého dítěte a jeho rodiny. IPOD obsahuje jasné cíle a jaké postupné kroky, jsou potřebné učinit k naplnění plánovaného cíle a případně reagovat na určité změny (MPSV, online 2020).

Případová konference se svolává, když:

- je dítě vážně ohrožené
- je nutné vyhodnotit danou situaci dítěte a získat různé pohledy od dalších odborníků na danou věc/situaci,
- je potřeba sladit soudržnost spolupráce a rozdělit odpovědnost
- je nutné uskutečnit důležité opatření ve smyslu odebrání dítěte z rodiny apod. (MPSV, 2020).

Případovou konferenci svolává vždy sociální pracovník z OSPODU, který zodpovídá za utváření a průběh konference spolu s vyvářením individuálního plánu a zajišťuje celkovou organizaci konference. Místo se volí dle domluvy účastníků podle vhodné dostupnosti všech

zúčastněných, důležité je bezpečné a klidné místo například škola, školská zařízení, prostory OSPODU, ústavní zařízení apod. Časová doba jedné případové konference se z praxe doporučuje přibližně 1,5 – 2 hodiny, aby byla případová konference efektivní, nesmí se zapomínat na důkladnou přípravu před samotným zahájením (MPSV, 2020).

Případová konference má velký přínos jak pro sociální pracovníky, tak pro děti a jejich rodiny.

Přínosy pro dítě a rodinu: klientům dodává pocit jistoty, povzbuzení, že na problémy nejsou sami a nemusí se bát o svých problémech mluvit, v nichž hledá pomoc a vhodné řešení na danou situaci, navrácí zpět převzetí odpovědnosti, důvěru ke zlepšení problémové situace apod.

Přínosem pro sociální pracovníky: je okamžitá reakce na problémovou situaci, dává možnost konfrontovat daný problém s odborníky, rodinou, dítětem, a tak vytváří pohled na danou situaci z několika úhlů pohledu a také má možnost pozorovat, jak se dítě i rodina projevují v jiném prostředí a snižuje jednostrannou odpovědnost orgánů sociálně právní ochrany dětí (MPSV, 2020).

4.5 Agenda sociálně právní ochrany dětí

Sociální pracovníci při výkonu své profese využívají agendu sociálně právní ochrany dětí, která obnáší rychlé a přehledné informace o klientech (dětí, rodiče a související osoby), zabezpečuje celkovou efektivitu práce. Zajišťuje pracovníkům jednoduchou a přehlednou evidenci všech klientů, která napomáhá k rychlému vyhledávání jednotlivých dokumentů, přehledných organizovaných záznamů apod. Velkou výhodou sociální agendy je okamžité získání potřebných informací o klientovi, kde odpadá osobní předávání informací o klientech mezi pracovníky (ORTEX, online, 2020).

4.6 Pracovní úsek sociálního pracovníka - OSPOD

Sociální pracovníci v oblasti sociálně právní ochrany dětí působí na různých úsecích, které rozdělujeme do tří kategorií:

- terénní sociální pracovník,
- pracovník náhradní rodinné péče
- kurátor pro děti a mládež.

4.6.1 Terénní sociální pracovník

Úkolem terénního pracovníka je provádět sociální šetření v rodinách, kde byla zaznamenána nedostatečná péče o dítě, týraní, zanedbávání, násilí mezi rodiči apod. Na daný podnět SP začne konat, spolupracuje s rodinou a dítětem, vyhodnocuje různé situace v oblasti ohroženého dítěte a rodiny, na základě získaných informací provádí různá opatření a stanoviska pro soud, podává návrhy a podklady k soudu, účastní se soudního jednání a také zastupuje dítě u soudu jako kolizní opatrovník v nejlepším zájmu k dítěti, svolává a organizuje případové konference spolu s vytvářením individuálního plánu na ochranu dětí (IPOD), vykonává dohledy v nefunkčních rodinách a nad výkonem ústavní výchovy a v neposlední řadě vede spisovou dokumentaci a veškeré úkony spojené s administrativní prací. Spolupracuje s dalšími institucemi, jimiž jsou lékaři, učitelé, psychologové a s dalšími odborníky pro danou problematiku (Časopis sociální práce, online, 2020).

4.6.2 Sociální pracovník náhradní rodinné péče

Sociální pracovník se zabývá dětmi, které vyrůstají v nefunkčním rodinném prostředí, u nichž se předpokládá, že nejlepším řešením pro tyto děti bude svěření do péče jiné osoby nebo již tyto děti vyrůstají v náhradní funkční rodině (Časopis sociální práce, online, 2020).

Sociální pracovník umisťuje ohrožené děti do pěstounské péče (klasická, na přechodnou dobu) nebo pomáhá zprostředkovat adopci a popřípadě umisťuje dítě do ústavní péče. Sociální pracovník podporuje a kontroluje stav dítěte v ústavním zařízení a udržuje pravidelný kontakt s pracovníky ústavního zařízení, vykonává dohled. Přijímá případy ohrožených dětí, kdy následně svolává případovou konferenci, vede IPOD, spolupracuje s dítětem a jeho rodinou. Spolupracuje s budoucími pěstouny a provádí šetření v domácím prostředí žadatelů o pěstounství či adopci a udržuje s nimi dlouhodobou a pravidelnou spolupráci. Vede evidenci žadatelů o pěstounství apod. Vykonává dohled nad dětmi umístěné v náhradní rodinné péči, dohled v úspěšnosti osvojení a pravidelně podává zprávy o jeho průběhu. Zajišťuje poradenství ohroženým dětem a odborné poradenství náhradním rodinám. Spolupracuje se soudy, kdy podává návrhy v oblasti pěstounské péče, vykonává funkci poručníka a opatrovníka v případě, že nezastupuje nezletilé dítě rodinný příslušník či jiná oprávněná fyzická osoba, také je v kontaktu s dalšími doprovázejícími organizacemi. Zajišťuje celkovou spisovou dokumentaci spojenou s administrativními úkony, drží týdenní nepřetržitou pohotovost apod. (Časopis sociální práce, online, 2020).

4.6.3 Kurátor pro děti a mládež

Od 1. 1. 2012 byl uveden pojem sociální kuratela, která usiluje o zmírnění, odstranění a prohlubování negativního vývoje dětí a mladistvých po stránce fyzické, psychické a sociální. Kuratela se zabývá nezletilou mládeží, která je vystavena negativním vlivům společenského prostředí a opakovanými výchovnými problémy, které jsou spojené se zahálčivým nebo nemravním způsobem života, jedná se o záškoláctví, opakované útěky z domova, užívání návykových látek a alkoholu, vandalismus, drobné krádeže apod. Kuratela pečuje o mladistvé do 18 let, kteří se dopustili provinění, přestupku či dokonce trestného činu. Hlavním úkolem je poskytnout takovou pomoc a podporu nezletilému dítěti, která povede k překonání nepříznivé životní situace spolu se začleněním zpět do společnosti. Kurátor navrhuje preventivní opatření dětem a mládeži v oblasti rizikového chování, dohlíží na děti a nezletilé,

kteří mají nařízenou ústavní a ochranou výchovu. Dává podnět soudu na uložení vhodných výchovných opatření. V rámci prevence se zaměřuje na děti a mládež a mapuje prostředí volného času, kde se dítě, mládež pohybuje. Kurátor spolupracuje s dalšími příslušnými orgány a s probační a mediační službou, věznicí, policií ČR a dalšími detenčními ústavami pro mladistvé (Časopis sociální práce, online, 2020).

4.7 Spisová dokumentace

Každý sociální pracovník ve své profesní činnosti musí vést a evidovat spisovou dokumentaci dětí, kterým se poskytuje sociálně- právní ochrana. Spisová dokumentace by měla být vedena pravidelně s přehlednými zápisy a potřebnými dokumenty daného případu. Obsahem spisové dokumentace jsou nezbytné údaje (informace o dětech a jejich rodičích, záznamy o šetření, různá soudní rozhodnutí apod.) Do spisové dokumentace má klient právo kdykoliv nahlédnout a má právo se k zápisům osobně vyjádřit. Veškeré záznamy musí být zpracovány srozumitelně a musí být zachována maximální objektivita (Pemová, 2012).

4.8 Zařízení sociálně-právní ochrany dětí

Zařízení sociálně-právní ochrany je součástí sociálně právní ochrany dětí, které značně napomáhají k dosažení vytyčených cílů. Zřizovatelem zařízení sociálně-právní ochrany dětí jsou hlavně okresní úřady, ale také fyzické a právnické osoby, obce a kraje v samotném působení na základě pověření k výkonu sociálně-právní ochrany podle §49 zákona o SPO.

Zákon 359/1999 Sb. upravuje 4 zařízení sociálně právní ochrany, kterými jsou:

- zařízení odborného poradenství pro péči o dítě,
- zařízení sociálně výchovné činnosti,
- zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc,
- výchovně rekreační tábory pro děti,

Zařízení odborného poradenství pro péči o dítě

Hlavním úkolem zařízení odborného poradenství je poskytovat poradenství v oblasti problémových rodinných situací, řešení vztahových problémů mezi rodiči a jejichmi dětmi a poskytuje poradenství rodičům v oblasti péče o děti se zdravotním postižením. Odborné poradenství je zprostředkováno rodičům či osobám odpovědným za výchovu dětí, poskytuje rady v oblasti výchovy, výživy dětí a odpovídá na otázky, které se týkají rodinných, sociálních a mezigeneračních problémů spojené s výchovou a péčí o dítě. Zařízení také poskytuje poradenství osobám, které jsou vhodnými kandidáty stát se pěstouny nebo osvojiteli (Hovorka, 2021).

Zařízení sociálně výchovné činnosti

Podle § 40 zákona o sociálně právní ochraně dětí je zařízení sociálně výchovné činnosti určeno pro děti, které vyžadují zvýšenou pozornost. Dětem v zařízení jsou nabízené programy rozvíjející sociální dovednosti, výchovné činnosti a smysluplné využití volného času.

Hlavním cílem zařízení je ochrana před vznikem nežádoucích patologických jevů z rizikového prostředí. Zařízení sociálně výchovné činnosti je otevřena pro všechny zájemce a programy jsou zaměřené dle potřeb a zájmů dětí od různých sportovních aktivit až po výtvarné umění (Hovorka, 2021).

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Poskytuje okamžitou pomoc a ochranu všem dětem, které se vyskytly v situaci, kdy je jejich příznivý vývoj vážně ohrožen, ocitly se bez jakékoliv péče, jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané a dítě zneužívané s vážným narušením jeho základních práv. Zařízení dítěti poskytuje pomoc v uspokojování základních životních potřeb, poskytuje ubytování, zajišťuje zdravotní službu v podobě psychologické i další potřebné obdobné péče (Šabatová, online, 2019).

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb. § 42 ochranu a pomoc poskytuje v daném rozsahu:

- Spolupráci s rodinou dítěte spolu se zajišťováním potřebných záležitostí vztahující se k dítěti, zajišťování terapie, nácvik rodičovských a dalších povinností potřebných pro výchovu dítěte v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte vypracované orgánem sociálně-právní ochrany dětí.
- Délka pobytu dítěte v zařízení pro dítě vyžadující okamžitou pomoc v délce 3 měsíců na základě žádosti zákonného zástupce, v délce 6 měsíců na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností nebo na základě žádosti dítěte se souhlasem rodiče. Délka nepřetržitého pobytu dítěte nesmí být delší jak půl roku.
- Jde-li o dítě, které je umístěné do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc stanovené soudním rozhodnutím o výchovném opatření.

Výchovně rekreační tábory pro děti

Výchovně rekreační tábory jsou zřizované pro děti a mládež převážně v období velkých prázdnin. Zařízení je určeno pro děti a mládež, které jsou vedeny v evidenci orgánu sociálně-právní ochrany dětí a spadají do rizikové skupiny obyvatelstva. Rizikovou skupinou obyvatelstva chápeme veškeré děti, mladistvé, kteří jsou ohroženi jakýmikoliv sociálními negativními jevy přicházejícími od rodiny nebo ze společenského prostředí, také děti ze sociálně slabých rodin, a především děti s poruchou chování. Za tímto účelem jsou výchovně rekreační tábory pro děti zřizované a poskytují řadu speciálních programů, které vedou k odstranění či zmírnění poruch chování u dětí spolu se získáním společenských a hygienických návyků (Epravo, online, 2002).

5 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE

Náhradní péče je realizovaná formou náhradní rodinné péče nebo péče ústavní. Posláním náhradní rodinné péče je pomáhat dětem, které nemohou vyrůstat a žít ve své vlastní rodině s pomocí zajistit novou náhradní rodinu, v které dítě najde lásku, pocit bezpečí a pocit jistoty. Náhradní rodinná péče je upravena zákonem č.94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů a zákonem č.359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Náhradní rodinná péče má vždy přednost před péčí ústavní. Do náhradní péče jsou umísťovány děti s problémovým chováním dle soudního nařízení. Náhradní rodinná péče se poskytuje ve formě pěstounství, osvojení (adopce), svěření do péče jiné osobě, než je rodič a poručenstvím. Mezi časté důvody k umísťování dětí do náhradní rodinné péče jsou děti ze sociálně slabých rodin, zanedbávané, zneužívané a týrané děti, děti vyrůstající v rodině s dopadem sociálně patologických jevů (kriminalita, toxikomanie, alkoholismus), ztráta obou rodičů, ale také nezralé (mladé) rodiče, kteří se nechtějí, neumí starat a nedokážou dítěti zajistit vhodné potřeby a podmínky pro život (MPSV, online, 2023).

Obr. 1 – Schéma náhradní rodinné péče (Zdroj: Systém NRP v České republice)

5.1 Formy náhradní rodinné péče

Formy náhradní rodinné péče rozdělujeme dle Zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku na:

- osvojení (adopce),
- pěstounská péče,
- pěstounská péče na přechodnou dobu,
- svěřenectví (péče jiné osoby, než je rodič)
- poručenství,

5.1.1 Osvojení (adopce)

Osvojení je jednou z nejvyšších forem náhradní rodinné péče. Nová rodina opuštěné dítě přijímá z právního a rodičovského hlediska za své vlastní. Osvojitelé mohou být manželé, partnerské páry nebo samožadatelé, kteří se a stávají zákonnými zástupci nezletilého dítěte a přebírají veškerá práva a povinnosti jako ke svým vlastním dětem. Dítě přijímá širší okruh nové rodiny (teta, strýc, prarodiče) a rodina přijímá také jeho. Osvojitelé jsou zapsáni do matriky a dítě získává příjmení nových rodičů, a tak veškeré povinnosti a práva původních rodičů zaniká.

Prvním krokem zájemce o adopci je podání žádosti o evidenci osvojitelů v místě trvalého bydliště u obce s rozšířenou působností a podrobení se sociálnímu šetření sociálním pracovníkem, který zjišťuje potřebné informace o žadateli (vztahy v rodině, bytové podmínky apod.) Budoucí osvojitelé musí také absolvovat přípravu pro přijetí dítěte do náhradní rodinné péče, kterou zprostředkovávají krajské úřady nebo pověřené instituce a také se podrobit odbornému psychologickému vyšetření a s vyhovujícím posudkem jsou zařazeni do evidence vhodných zájemců pro osvojení dítěte.

Jakmile dojde k osvojení dítěte, o kterém rozhoduje soud, nastává takzvaná preadaptační doba, v této tříměsíční době sociální pracovník pravidelně navštěvuje prostředí rodiny a zjišťuje, jak se dítě adaptuje v nových rodinných podmínkách, jak se rozvíjí jeho vývoj a jak osvojitelé plní řádnou rodičovskou péči a povinnost. Osvojit lze dítě nezletilé, a to se souhlasem biologických rodičů dítěte, osvojitelů, osvojitel a osvojenec musí splňovat dostatečný věkový rozdíl. Dítě, které žije rok v náhradní rodinné péči, můžeme považovat za dítě osvojené. Rodina na dítě nedostává žádné státem podporující přídatky, jelikož při osvojení dítěte, jak již bylo zmíněno výše, osvojitelé si dítě osvojují se vším všudy a přebírají veškerá práva a povinnosti, jedná se o běžnou, klasickou rodinu, která není kontrolována státem (Bubleová, online, 2021).

5.1.2 Pěstounská péče

V zákoně o pěstounské péči č.452/1992 Sb., je vymezen pěstoun jako: *„občan, který má osobní předpoklady, zejména morální a zdravotní, pro zajištění řádné výchovy dítěte a který způsobem svého života i života své rodiny, v níž bude dítě vychováváno, zaručuje, že bude pěstounskou péči vykonávat ku prospěchu dítěte“*.

„Pěstoun je povinen a oprávněn o dítě osobně pečovat a při výchově dítěte vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Je povinen a oprávněn rozhodovat jen o běžných záležitostech dítěte, v těchto záležitostech dítě zastupovat a spravovat jeho jmění. Má povinnost informovat rodiče dítěte o jeho podstatných záležitostech. Pěstoun má povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými. Má povinnost umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, ledaže soud stanoví jinak, pěstoun nemá vyživovací povinnost k dítěti“ (MPSV, online, 2023).

Pěstounská péče je forma náhradní rodinné péče doplňující, avšak ne rodinu nahrazující a to z toho důvodu, že dítě má právo být v přímém kontaktu se svou biologickou rodinou, která je zákonným zástupcem nezletilého dítěte a má právo zasahovat do výchovy dítěte. Pěstounská péče je státem podporována a také kontrolována a vždy má přednost před péčí ústavní. Sociální pracovník pravidelně navštěvuje pěstounskou rodinu a zjišťuje, jak se dítě v pěstounské péči vyvíjí. Osoby pečující získávají na dítě dávky pěstounské péče a adekvátní odměnu za pěstounství. Žadatel o pěstounství musí absolvovat veškeré skutečnosti jako žadatel o adopci. Podat žádost o pěstounství u příslušného obecního úřadu s rozšířenou působností, absolvovat přípravu před přijetím do evidence uchazečů a podrobit se odbornému psychologickému vyšetření. Vhodný pěstoun musí být psychicky stabilní, finančně zajištěný a trestně bezúhonný (Bubleová, online 2021).

Podle Ministerstva práce a sociálních věcí můžeme pěstounskou péči rozlišit na:

Pěstounskou péči zprostředkovanou – kdy krajský úřad je pověřený výběrem vhodného pěstouna pro dítě. Osoba pečující musí splňovat veškeré právní povinnosti a být vedena v evidenci osob pro pěstounskou péči. Mezi dítětem a pěstounem nejsou žádné citové vazby (MPSV, online, 2023).

Pěstounskou péči nezprostředkovanou – jak již z názvu napovídá, příslušný orgán nehledá vhodného pěstouna pro dítě, ale pěstoun nebo dítě se najdou sami. Mezi pěstounem a dítětem jsou příbuzné vztahy (prarodiče, teta, strýc) a je mezi nimi citová vazba. V této situaci rozhoduje soud o svěření a osoba blízká nemusí podstupovat odborné posouzení krajským úřadem (MPSV, online, 2023).

Kritéria pro výběr vhodného pěstouna:

- psychická stabilita pěstouna,
- vhodné bytové podmínky,

- dobrý zdravotní stav,
- materiální a finanční zabezpečení,
- výborné vztahy s širším okruhem rodiny,
- trestní bezúhonnost, vyloučené negativní patologické jevy,
- disponuje osobnostními předpoklady – zralost, vytrvalost, empatie a schopnost bezpodmínečného přijetí (Majerová, 2015).

5.1.3. Pěstounská péče na přechodnou dobu

Jak již bylo zmíněno i pěstounská péče na přechodnou dobu nenahrazuje rodinu, ale je určitým doplňkem v péči o dítě. Dítě má své biologické rodiče, kteří se ocitli v krizové situaci a nejsou schopni se řádně postarat o své dítě, a proto je zde možnost náhradní rodinné péče na přechodnou dobu, než se dítě bude moct vrátit zpět do své biologické rodiny nebo dítěti najít jiné vhodné řešení než před umístěním do ústavní péče. Ať už náhradní rodinná péče nebo péče na přechodnou dobu má vždy přednost před péčí ústavní. Osoba pečující na přechodnou dobu také musí absolvovat přípravu před přijetím dítěte, odborné psychologické vyšetření a schválení krajským úřadem spolu se začleněním do evidence vhodných uchazečů o pěstounství. Kromě zmíněných kritérií také musí žadatel být psychicky stabilní, hmotně a finančně zajištěn a trestně bezúhonný. Pěstounská péče na přechodnou dobu může být poskytována maximálně jeden rok a v daném rozsahu musí úřady a soudy vyřešit danou přechodnou situacím v tom lepším případě dojde k řešení v kratším časovém období. Většinou se jedná o malé opuštěné děti, novorozence, batolata, ale také o děti starší, které byly odebrány z rodiny z různých závažných důvodů (negativní patologické jevy, nevyřešená bytová situace apod.) Typickými dětmi jsou děti, které jsou opuštěné v porodnicích, u nichž se neví, jak se daná situace do budoucna bude vyvíjet, zda-li si rodina upraví a vyřeší svoji rodinnou situaci a zažádá si zpět o svěřeni dítěte do péče nebo svolí dítě k adopci, do té doby o dítě pečuje pověřený přechodný pěstoun, aby tyto děti nemusely být umístěné do ústavní péče (Bubleová, online, 2021).

5.1.4 Svěření dítěte do péče jiné osoby (svěřenectví)

Podle §953 občanského zákona č. 89/2012 Sb., může soud svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osobě v případě, že ani jeden z rodičů není schopen se o dítě postarat. Rozhodnutí o svěření dítěte do péče jiné osoby probíhá se souhlasem a se zárukou zdárné výchovy dítěte. Vhodnou pečující osobu pro dítě vybírá soud a dává přednost osobám, které jsou dítěti citově blízké nebo jsou v příbuzenském vztahu, pokud je to v zájmu dítěte (Bubleová, online, 2021).

Pečující osoba musí mít bydliště na území České republiky, souhlasit s řádnou výchovou dítěte a se svěřením dítěte do vlastní péče. Soud vymezuje práva a povinnosti pečující osobě o dítě řádně pečovat, pečující osoba má právo rozhodovat pouze o běžných záležitostech dítěte, ve kterých může dítě zastupovat. Svěřené dítě má právo se stýkat se svou biologickou rodinou a s dalšími rodinnými příbuznými. Rozsah výživného na dítě stanovuje soud podle finančních možností rodičů, který náleží k rukám pečující osobě (MPSV, online, 2023).

5.1.5 Poručenství

Poručenství je zákonné zastoupení nezletilého dítěte, kdy poručenství ustanoví soud v případě, že:

- oba rodiče nezletilého dítěte zemřeli,
- rodiče byli zbaveni rodičovské povinnosti,
- byl pozastaven výkon jejich rodičovské odpovědnosti,
- nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (nejsou nositelem rodičovské odpovědnosti z důvodu nedovršení zletilosti) (MPSV, online, 2023).

Poručenství můžeme definovat jako formu náhradní rodinné péče, kdy pověřený poručník pečuje o svěřené dítě jako vlastní rodič, tedy se všemi rodičovskými právy a povinnostmi. Poručník se stává zákonným zástupcem dítěte, ale nemá k dítěti vyživovací povinnost. Pokud poručík o dítě osobně pečuje, náleží mu dávky pěstounské péče. O vhodném poručníku

rozhoduje soud, který upřednostňuje osoby dítěti blízké. Pečující osoba má povinnost jednou ročně dokládat příslušnému orgánu zprávy o výkonu poručenství. Jakékoliv rozhodnutí o dítěti schvaluje soud (MPSV, online 2023).

Ministerstvo práce a sociálních věcí uvádí: *„Dokud není dítěti ustanoven poručník nebo dokud se ustanovený poručník neujme své funkce, vykonává poručenství orgán sociálně-právní ochrany dětí jako veřejný poručník. Pokud se nepodaří najít vhodného člověka, který by mohl poručnictví vykonávat, jmenuje soud do funkce poručníka orgán sociálně-právní ochrany dětí.“* (MPSV, online 2023).

6 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA

Ústavní výchova je poskytována dětem, u kterých je jejich výchova a vývoj vážně ohrožen a pečující rodina nezvládá výchovu dítěte řádně zabezpečit. V situaci, kdy je pobyt dítěte ve vlastní rodině nemožný či nebezpečný, musí orgán sociálně právní ochrany dětí na základě rozhodnutí soudu dítě z původní rodiny odebrat. Pokud se nepodaří najít vhodnou blízkou osobu v okolí dítěte a ani vhodného pěstouna na přechodnou dobu, musí být dítě umístěno do ústavní výchovy. Do ústavní péče jsou také umisťováni děti a mládež za pomoci soudního nařízení v důsledku různé delikvence. Rodiny, které se ocitly v krizové situaci a nemohou se starat o dítě vyžadující okamžitou pomoc, jsou pro malé děti a pro děti se zdravotním hendikepem zřizována dětská centra a dětské domovy pro děti do tří let. Ústavní výchova je kolektivní zařízení poskytující preventivní výchovnou činnost za pomoci odborných pedagogických pracovníků a vychovatelů, kteří poskytují každému dítěti potřebnou základní péči, bezpečné prostředí, zdravotní, ošetrovatelskou a psychologickou péči se snahou, aby děti v ústavní péči pobývaly pouze na nezbytně nutnou dobu a mohly se co nejdříve vrátit ke svým biologickým rodinám nebo do svých nových náhradních rodin. I přes veškerou snahu odborných pedagogických pracovníků nemohou nahradit rodinné prostředí tak jako jejich vlastní rodina (Bittner, 2007).

Mezi nejčastější důvody umístění dítěte do ústavní péče patří:

- úmrtí obou rodičů
- nenalezení vhodné náhradní rodinné péče,
- opuštění nebo odložení dítěte,
- ohrožení vývoje dítěte
- týrání, zneužívání dítěte,
- problémové chování dítěte, delikvent (užívání návykových látek apod.)
- sociálně slabá rodina (chudoba, finančně nezajištěná)

„Nařízení ústavní výchovy představuje velmi závažný zásah do života dítěte i jeho rodiny, proto je povinností státního orgánu pečlivě zkoumat a vážít faktické dopady jednotlivých alternativ svého rozhodnutí a to s ohledem na princip proporcionality a nejlepší zájem dítěte“ (Bittner, 2007).

Instituce zajišťující Ústavní výchovu jsou:

- Ministerstvo zdravotnictví (kojenecké ústavy, dětské domovy pro děti tří let),
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dětské domovy, dětské domovy se školou, diagnostické ústavy, výchovné ústavy, zařízení vyžadující okamžitou pomoc – Klokánek, dětská centra),
- Ministerstvo práce a sociálních věcí (domovy pro osoby se zdravotním postižením),

6.1 Typy ústavní péče

- 1) diagnostický ústav
- 2) dětský domov
- 3) dětský domov se školou
- 4) výchovný ústav

6.1.1 Diagnostický ústav

Do diagnostického ústavu jsou umístovány děti a mládež ve věku od 3 do 18 let s vážnými poruchami chování na základě určitého doporučení, například doporučení ze školy nebo dětského domova se školou apod. (MŠMT, online 2002).

Diagnostický ústav na základě komplexního vyšetření dítěte za pomoci psychologa, speciálního pedagoga a dalších pověřených odborníků zjišťuje, zda-li je dítě psychicky zdravé a může se vrátit zpět do své rodiny, pěstounské rodiny nebo může dále pobývat v dětském domově nebo se již u dítěte objevují poruchy chování (spáchání trestného činu apod.) a je nutné dítě umístit do pobytového zařízení typu dětský domov se školou nebo do výchovného ústavu. V diagnostickém ústavu dítě může pobývat maximálně 8 týdnů, kdy pobyt v diagnostickém ústavu vzniká na základě soudního nařízení (MŠMT, online 2002).

Diagnostický ústav rozdělujeme dle věku dítěte:

- 1) **Diagnostický ústav pro děti** – určený pro děti od 3 let věku do ukončené povinné školní docházky.
- 2) **Diagnostický ústav pro mládež** – určený pro děti od ukončené povinné školní docházky až do 18 let, popřípadě do 19 let věku.

V diagnostickém ústavu jsou zřizované školní třídy, diagnostické třídy a různé výchovné skupiny podle věku a pohlaví dětí za účelem příslušného vzdělávání s možností přípravy pro budoucí povolání. V diagnostickém ústavu o děti a mládež pečují vychovatelé, učitelé, pedagogičtí pracovníci, asistenti pedagoga, psychologové, speciální pedagogové a rovněž sociální pracovníci (Bittner, 2007).

Podle § 5 zákona č.109/2002 Sb., diagnostický ústav vykonává tyto činnosti dle potřeb dítěte:

- a) **diagnostické** – probíhá vyšetření úrovně dítěte formou pedagogické a psychologické činnosti,
- b) **vzdělávací** – jde o zjištění úrovně dosažených znalostí a dovedností dítěte, stanovuje a vytváří specifické vzdělávací potřeby v zájmu rozvoje osobnosti dítěte dle jeho věku, možnosti a předpokladu,

- c) **terapeutické** – realizované pedagogické a psychologické činnosti směřující k nápravě poruch u dítěte v oblasti sociálních vztahů a v chování dítěte,
- d) **výchovné a sociální** – zaměřuje se na osobnost dítěte, rodinnou situaci spojenou s nezbytnou sociálně-právní ochranou,
- e) **organizační** – jedná se o umisťování dětí do zařízení, spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany dětí.
- f) **koordinační** – zaměřuje se na profesní spolupráci s dalšími diagnostickými ústavami spolu ve sjednocení a prohloubení odborných postupů (MPSV, online, 2002).

6.1.2 Dětský domov

Dětský domov je místem pro děti opuštěné, které nemají výchovné problémy a nemohou z jakéhokoliv důvodu vyrůstat ve své vlastní rodině a také pro děti, pro které se prozatím nenašla vhodná náhradní rodinná péče. Děti jsou do dětského domova umisťovány od 3 let do 18 let s výjimkou studijní zletilé osoby, která má právo pobývat v domově po dobu studijního období, a to do svých 26 let věku. Dětský domov je také pro nezletilé matky spolu s jejími dětmi. Posláním dětského domova je každému dítěti zajistit potřebné zázemí, pocit jistoty, bezpečí a připravit děti na reálný život ve společnosti (Zákon č.109/2002 Sb.).

Dětský domov se skládá z takzvaných rodinných skupin, kdy jeden dětský domov může vytvořit 2-6 rodinných skupin, každá rodinná skupina je tvořena po 6-8 dětech různého pohlaví a věku, z toho jsou sourozenci vždy spolu ve skupině. Děti v dětském domově jsou začleňovány do běžné společnosti, navštěvují povinnou školní docházku a pomocí odborných pedagogických pracovníků a vychovatelů jsou vedeni k praktickým činnostem, získávají určité kompetence, které jim do budoucna pomohou ke snazšímu odchodu a také zajistí lehčí start do života. V zařízení pracuje řada pedagogických a nepedagogických pracovníků. Vychovatelé jsou profesionálové, podporují a doprovázejí dítě v průběhu jeho určité životní

etapy, spolupracují a působí na rodiny dětí za účelem dosahování společných cílů k prospěchu každého dítěte (Npi, online, 2023).

6.1.3 Dětský domov se školou

Dětský domov se školou je zařízení určené pro děti ve věku povinné školní docházky (od 6-15 let), které mají vážné psychické poruchy a mají nařízenou ústavní výchovu, kdy pro svou duševní poruchu trvalou či dočasnou potřebují výchovnou péči. V tomhle typu zařízení je základní škola součástí. Pokud u dítěte pominuly jakékoliv výchovné problémy, může být dítě zařazeno do školy, která není součástí dětského domova. Dítě, u kterého po ukončení povinné školní docházky přetrvávají vážné poruchy chování a nemůže dále pokračovat ve vzdělávání na střední škole nebo nejeví zájem o pracovníprávní vztah, je umístěno do výchovného ústavu. V dětském domově se školou pracují odborní pedagogičtí pracovníci, kteří usilují o zdárnou výchovu a vzdělání každého dítěte v souladu se stanoveným zákonem 109/2002 Sb. o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních (Npi, online, 2023).

6.1.4 Výchovný ústav

Výchovný ústav je zařízení pro děti, které mají vážné poruchy chování a jejich chování je považované za rizikové. Příkladem jsou časté útěky z dětského domova, užívání návykových látek nebo spáchání trestného činu apod. Děti jsou do zařízení umístovány na základě soudního rozhodnutí. Výchovný ústav je zřizován zvlášť pro dívky a zvlášť pro chlapce od 15 do 18 let a také pro nezletilé matky a jejich děti. Ve výchovném ústavu se můžeme setkat s dítětem ve věku 12 let, které nemůže být umístěné v dětském domově se školou vzhledem k vážným poruchám chování. Z tohoto důvodu podle soudního nařízení dítě putuje do výchovného ústavu s nařízenou výchovnou a ochranou péčí. Součástí výchovného ústavu je základní (praktická škola) a střední škola. Výchovný ústav tvoří maximálně 6 výchovných skupin po 5 až 8 dětech a je vedena odborným pedagogickým pracovníkem. Ve výchovném ústavu pracuje řada profesionálních odborníků (učitelé, vychovatelé, speciální pedagogové,

psychologové, pedagogové volného času apod.), kteří plní funkci výchovnou, sociální, vzdělávací, nápravnou a ochranou (MŠMT, online, 2002).

II PRAKTICKÁ ČÁST

7 METODOLOGICKÁ ČÁST

V této části diplomové práce se budu zabývat formulací hlavního výzkumného cíle, který se bude zaměřovat na vnímání a prožívání profesní role sociálního pracovníka působícího v oblasti sociálně právní ochrany dětí. Dále se budu zabývat dílčími výzkumnými otázkami, které mi pomohou naplnit výzkumný cíl hlavní, realizaci výzkumného šetření, sběru a analýze dat, interpretace získaných dat spolu s vyhodnocením a shrnutím celého výzkumu spolu s odpovědí na hlavní výzkumnou otázku.

7.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Cílem mé diplomové práce je zjistit a zmapovat celkové prožívání profesní role sociálního pracovníka působícího v oblasti sociálně právní ochrany dětí. Hlavním cílem práce a tedy hlavní výzkumnou otázkou (HVO) je: *Jak sociální pracovník v oblasti sociálně právní ochrany dětí vnímá a prožívá svoji profesní roli?*

V průběhu výzkumného šetření bych ráda zjistila, jak sociální pracovník působící v oblasti sociálně právní ochrany dětí vnímá a prožívá svoji profesní roli po stránce rozumové, emocionální a motivační, jaké pocity a emoce sociálního pracovníka při výkonu profese doprovází, do jaké míry a jak moc sociálního pracovníka ovlivňuje prostředí, jak vnímá náročnost a náplň své práce a v neposlední řadě postřehnout různé poznatky spojené s danou sociální profesí. K naplnění hlavního výzkumného cíle jsem stanovila 3 dílčí výzkumné otázky, které jsem dále rozpracovala o konkrétní tazatelské otázky, které jsem pokládala respondentům a které mi zároveň poskytly určitou strukturu a celkový obsah rozhovoru. Rozhovory probíhaly individuálně s jednotlivými respondenty, kteří splňovali konkrétní požadavky pro zvolený výzkum. Dílčí otázky spolu s doplněnými tazatelskými otázkami jsou:

1. DVO: Jak vnímá sociální pracovník svoji profesní roli po stránce rozumové?

TO1: Proč jste se rozhodla pracovat v oblasti sociálně-právní ochrany dětí?

TO2: Co považujete za pozitivní v této profesi?

TO3: Co považujete za negativní v této profesi?

TO4: Vnímáte nějaké nedostatky či problémy v oblasti sociálně právní ochrany dětí?

TO5: Jaké máte zkušenosti ve spolupráci s dalšími institucemi?

2. DVO: Jak vnímá sociální pracovník svoji profesní roli po stránce emocionální?

TO6: Jak vnímáte pracovní vztahy na pracovišti/kolektiv? Jsou pro Vás pracovní vztahy důležité?

TO7: Jak Vás ovlivňuje okolí při výkonu Vašeho povolání?

3. DVO: Jak vnímá sociální pracovník svoji profesní roli po stránce motivační?

TO8: Co považujete ve svém povolání za motivující?

TO9: Co považujete ve svém povolání za demotivující?

TO10: Jak moc je pro Vás důležité další vzdělávání?

Aplikačním cílem výzkumu je snaha objasnit prožívání role sociálního pracovníka v oblasti sociálně právní ochrany dětí po stránce rozumové, emocionální a motivační se zacílením na široký okruh společnosti, jak na laickou veřejnost tak na odborníky v sociálních a příbuzných oborech, ale také na sociální pracovníky, kteří se připravují v budoucnu vykonávat profesi sociálního pracovníka v oblasti sociálně právní ochrany dětí.

7. 2. Výzkumná strategie a technika sběru dat

Za hlavní výzkumné strategie považujeme kvalitativní a kvantitativní vzorce výzkumu, někdy se můžeme potkat i se smíšeným výzkumem. Pro svou práci jsem si zvolila kvalitativní výzkum, který dle Hendla (2005) můžeme definovat jako proces hledání a porozumění různých situací a problémů zkoumaného v přirozeném prostředí metodou rozhovoru, pozorování, který za pomoci sběru a analýzy dat dále vyhodnocujeme, přezkoumáváme a vyvozujeme závěry celkového zkoumání. Základem kvalitativního výzkumu je menší počet respondentů s důrazem na kvalitu sběru dat před kvantitativní statistikou získaných dat. Kvalitativní výzkum budu realizovat formou polostrukturovaného rozhovoru, jehož obsah a struktura otázek je předem připravená a pomůže mi tak pokrýt celkové téma rozhovoru a zajistit komplexní informace, které jsou hlavním cílem výzkumu.

V průběhu jednotlivých rozhovorů jsem využívala metodu sondáže, která mi pomohla k prohloubení a ujasnění získaných poznatků v rozhovoru.

7.2.1. Charakteristika výzkumného vzorku

Výběr respondentů jsem volila podle určitých kritérií. Vhodný respondent musel splňovat odborné a profesionální zkušenosti a splňovat odpovídající vzdělání dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a působit v oblasti sociálně právní ochrany dětí. Respondenty jsem také vybírala na základě délky praxe v daném oboru, abych se vyvarovala jednostranného pohledu. Výzkumný vzorek celkem tvořil 6 sociálních pracovníků působících ve státním sektoru olomouckého kraje v zastoupení ženského pohlaví, jelikož se mi nepodařilo oslovit muže, ale pro výzkum nebude mít druh pohlaví žádnou významnou roli.

Pro představu jsem vytvořila základní tabulku, která obsahuje informace o jednotlivých sociálních pracovnících, kteří se zúčastnili rozhovoru. Z důvodu anonymity jsem sociální pracovnice označila písmenem R – respondent. V tabulce jsou uvedené základní informace o jednotlivých respondentech a to: nejvyšší dosažené vzdělání, délka praxe v oboru a pracovní zařazení, které jsou podrobněji popsány v teoretické části (terénní pracovník, pracovník náhradní rodinné péče a kurátor pro děti a mládež).

Tabulka respondentů

RESPONDENT	VZDĚLÁNÍ	DÉLKA PRAXE	VĚK	PRACOVNÍ ZAŘAZENÍ
R1	Dis., Bc.	5	37	TERÉNNÍ PRACOVNÍK
R2	Mgr.	11	35	TERÉNNÍ PRACOVNÍK, KURÁTOR
R3	Bc.	2	33	TERÉNNÍ PRACOVNÍK

R4	Bc.	4,5	26	TERÉNNÍ PRACOVNÍK
R5	Mgr.	8	42	TERÉNNÍ PRACOVNÍK, NÁHRADKA
R6	Bc.	3	30	TERÉNNÍ PRACOVNÍK

7.2.2. Průběh šetření a sběr dat

Rozhovory probíhaly formou osobního setkání v pracovním prostředí respondentů, tedy na Městském úřadu odboru sociálních věcí, kde sociální pracovnice působí. Dva rozhovory byly realizovány přes internetový videohovor prostřednictvím programu skype. Před samotným rozhovorem jsem se snažila navodit přátelskou atmosféru a rozhovor vést přirozeně, snažila jsem se respondentům průběh rozhovoru nastínit, seznámila jsem je s tématem a obsahem daného rozhovoru a také sdělila, že mnou veškerá získaná data budou využita k účelům zpracování mé diplomové práce. Také jsem respondenty ujistila o anonymitě a dobrovolnosti rozhovoru a ubezpečila je, že se nejedná o výslech, ale mým hlavním záměrem je zjistit jejich názory a postoje, které mi pomůžou nahlédnout do dané problematiky a vyvodit určitý pohled a spolu se získanými daty ucelit celkový závěr výzkumu.

Rozhovory probíhaly v časovém rozpětí 35 -50 minut. Se souhlasem všech respondentů byly rozhovory zaznamenávány na diktafon. V průběhu rozhovoru jsem si vytvářela potřebné poznámky pro svoji vlastní potřebu a sledovala strukturu a obsah připraveného rozhovoru, když respondent uhýbal od tématu, nezastavovala jsem rozhovor ani jsem do rozhovoru nijak nezasahovala, počkala jsem, jakmile byla vhodná příležitost, navedla jsem respondenta nezávisle zpět na dané téma, nebo se znovu zeptala a požádala o stručnější odpověď. V závěru rozhovoru jsem se doptávala na otázky, které mi nebyly jasné, a to za pomoci dotazování a sondáže. Po skončení rozhovoru jsem všem respondentům poděkovala za účast na výzkumu a popřála hodně dalších spokojených let v pracovním procesu.

7.2.3. Metoda zpracování dat

Pořízené záznamy z rozhovorů jsem následně ručně přepisovala na papír, což mi pomohlo k vizualizaci nasbíraných dat a v celkové orientaci v textu. Za metodu, která mi pomůže odhalit užitečné informace, jsem zvolila metodu otevřeného kódování podle Hendla (2005). Jde o techniku, která je často využívána v kvalitativních výzkumech, kdy přepsaný rozhovor, text rozdělíme na určitá slova, věty či odstavce (jednotlivé jednotky) a ke každé jednotce přidělíme určitý kód (slovo, jméno) a hledáme vzájemné vztahy, které vyplývají z výzkumných otázek tazatele, nebo také můžeme nalézt témata nová.

Mnou realizovaný kvalitativní výzkum byl tvořen předem připravenými polostrukturovanými otázkami, které jsem na základě získaných informací od respondentů zpracovala a také do práce doplnila o plné citace. Analýza dat probíhala formou ručního přepisování textu získaného z jednotlivých rozhovorů, následně jsem s textem pracovala pomocí techniky kódování, kdy jsem v textu hledala souvislosti a jednotlivé pasáže zvýrazňovala a zařazovala do předem připravených kategorií, které korespondovaly k tématu a k výzkumným otázkám.

8 INTERPRETAČNÍ ČÁST

Tato část práce se zabývá získanými daty z rozhovorů dle výzkumného záměru spolu s hlavní výzkumnou otázkou a dílčími výzkumnými otázkami. Hlavním cílem této části práce je odpovědět na dílčí výzkumné otázky a pomocí dílčích otázek zodpovědět hlavní výzkumnou otázku, která zní: *Jak sociální pracovník v oblasti sociálně právní ochrany dětí vnímá a prožívá svoji profesní roli?*

Oblast rozumová

První oblast je zaměřena po stránce rozumové, jak sociální pracovníci vnímají a prožívají svoji profesní roli, jaké problémy jsou spojeny s danou profesí, náročnost profese a míra spokojenosti pracovníků.

- Jaký vztah má sociální pracovník ke své profesi?
- Co vnímá sociální pracovník ve své profesi za pozitivní a za negativní?

TO1: Proč jste se rozhodl/a pracovat v oblasti sociálně- právní ochrany dětí?

Čtyři respondenti uvedli, že si práci v oblasti sociálně právní ochrany dětí vybrali záměrně, rozhodující pro ně byla cílová skupina rodina a děti a jejich odpovědi směřovaly k **smysluplnosti práce a pomoci dětem** (R1,R3,R4,R6). **R1** uvedla: „*Tuhle práci dělám, protože ten výsledek stojí za to, protože vidím, že v některých rodinách naše práce pomáhá a děti jsou rádi za pomoc*“. **R3**: „*Tahle práce mi dává smysl a vidím tady tu pomoc, děti vnímám jako bezbranné tvorečky, kteří si o tu pomoc nedokážou říct, neví, kam se obrátit*“. Podobně se také vyjádřil i **R6**: „*Zaujala mě smysluplnost práce, člověk může ovlivnit budoucí život mnoha dětí, které potřebují pomoc zvenčí, když rodina selhává*“ a **R4** doplnila: „*Protože jsem si vybrala cílovou skupinu rodinu s dětmi*“. Pro respondenta 2 byly také **motivující další okolnosti** – **R2**: „*Nevím, asi jsem chtěla pomáhat dětem*“.

Na vysoké škole jsem tam byla v rámci povinných odborných praxí, takže to mě i zaujalo a také vhodná pracovní příležitost, jak získat v oboru praxi“. Respondent 5 nikdy **neplánoval** s danou cílovou skupinou pracovat. **R5:** „Tohle byla cílová skupina, s kterou jsem nikdy nechtěla pracovat, já jsem začínala se seniory v pečovatelské službě, potom jsem byla na úřadě oddělení sociální pomoci a pak jsem dostala možnost pracovat tady na OSPODu, takže to nebylo úplně cílené pracovat s rodinou a dětmi, ale potřebovala jsem trošičku dynamičtější práci, a to tady mám“.

TO2: Co považujete za pozitivní v této profesi?

Pět respondentů (R1,R2,R3,R4,R6) se vyjádřilo, že za pozitivní v této profesi vnímají **pomoc dětem**. **R1:** „Když se mi podaří rodiče motivovat tím správným směrem a rodina si uvědomí, co dělá špatně a začne s tím pracovat. Když vidím tu radost dětí, on se o mě někdo zajímá a těší se na Vás“. **R2:** „Když potkávám své klienty (děti), které jsem umisťovala do ústavní péče a děkují mi, hlásí se ke mně, nebo děti, které jsem vedla jako kurátorka, že vidíte, že to mělo nějaký smysl a dítěti jste dokázala pomoci“. **R3:** „Určitě ta pomoc těm dětem, když se něco povede, když zachráníme ty děti, tak v tom vidím určitě to pozitivní a tyto děti se můžou v životě dostat dál“. **R4:** „Moc mě baví chodit za dětmi, co máme ty dohledy, pravidelně za nimi chodíme si popovídat a ty děti se kolikrát na nás těší, tak to беру za velké pozitivum v této práci, že si můžu vyslechnout, co děti trápí anebo naopak co je těší“. **R6:** „Když mi nějaké dítě poděkuje za pomoc nebo když vidím, že to, jak jsme rodiče nasměrovali a podpořili, mělo smysl a rodina zůstane pohromadě a funguje tak, jak by měla“. Respondent 5 nepovažuje za **pozitivní** v této profesi **skoro nic**.

R5: „Já jsem měla možnost se po dlouhé době konečně zamyslet, protože jak jedete neustále v tom pracovním nasazení, tak vůbec nemáte čas o tom přemýšlet a zamyslet se nad tím, jestli Vám ta práce vůbec něco pozitivního přináší. Pokud bych mohla mluvit za terén, tak tam nevidím téměř nic pozitivního, pořád jen řešíte velké problémy, které takřka nemají žádné řešení.“

Práce na náhradní rodinné péči je pro mě vesměs pozitivnější, tam už jsou ty děti ve fungujících rodinách a vy je můžete dovést k tomu šťastnému a spokojenému životu, nebo pro ně aspoň kvalitnějšímu životu, kdežto u terénní práce to nevidím“.

TO3: Co považujete za negativní v této profesi?

Všech šest respondentů (R1,R2,R3,R4,R5,R6) se shodlo, že **práce** je velmi **psychicky náročná**. **R1:** „Práce je velmi náročná po psychické stránce, je důležité práci oddělovat od osobního (soukromého) života, někdy je to ale hodně těžké“. **R2:** „Psychicky se to snažím blokovat, ale nejde to hned, postupem času, jak tady je člověk déle, tak se mu to více daří. Nejhorší je, když držíte týden pohotovost, to musíte být 24 hodin na telefonu, a to pořád jak v noci, tak po skončení pracovní doby a práci máte v hlavě pořád, to prostě nevypnete“.

R4: „Tady je nehorší, že těch věcí je tolik, na co člověk musí myslet. Já třeba v noci spím a najednou se vzbudím se šokem, že jsem na něco zapoměla. Práci mám stále v hlavě, snažím se nějak přepnout, ale moc to nejde. **R5:** „Práci si po psychické stránce nosím 100% domů, já jsem ten typ člověka, který se to v práci snaží přežít a být vždy nad věcí, vyřešit vše v klidu a někde si musím ulevit. Tak já to mám tak, že přijedu domů a tam jsou chudáci se mnou“. **R6** uvádí: „Je to práce velmi psychicky náročná a pracovník je každý den vystaven neustálému tlaku a musí se řídit spousty paragrafy při svém výkonu povolání a tím nese i odpovědnost za svá rozhodnutí“.

Dva respondenti také vypověděli o **náročné profesi** R5 „To je to tak strašně těžká práce, protože vy máte tolik možností, kam ty určité situace, velké problémy můžete směřovat, a vybrat tu správnou cestu je nejtěžší, co můžete udělat, protože když se na to pak díváte zpětně, tak v každé situaci si můžete říct, aha tak tady jsem to mohla udělat jinak, když to zpětně hodnotíte, tak vždy jste to mohla udělat jinak.“. **R2:** „Ta pravomoc je jako dvousečná zbraň. Na jedné straně máte tu pravomoc, s kterou můžete pomoci, a na druhou stranu jsme prakticky, jak se říká jednou nohou v kriminále, kdy se může stát, že naše rozhodnutí zapříčinilo něco nepěkného.“. Tři respondenti (R1,R3,R4) se **negativně** vyjádřili k **finančnímu ohodnocení**.

R1 uvádí: „Peníze jsou bídné, placení jsme dle tabulek a do budoucna by se to rozhodně mělo řešit. Sociální pracovník má tolik úkonů a plat je mizerný“. **Respondent 3** uvádí: „Na to, jakou tady má člověk zodpovědnost, je práce finančně podhodnocena“. **R4**: „Myslím si, že ta práce není finančně ohodnocena tak, jak by měla být, s ohledem na to, kolik berou pracovníci v sociálních službách, tam mají o pár tisíc více a nemají takovou zodpovědnost, co máme my“. Respondent 2 současně zmiňuje náročnost práce a finanční ohodnocení **R2**: „Já nevím, je to prostě podle tabulek, osobní ohodnocení bývá pěkné, ale postupem času zjistíte, že ani ty peníze nevyváží náročnost té práce“. Jediný respondent 5 se k finančnímu ohodnocení vyjádřil, že jej vnímá za adekvátní **R5**: „Já se na to možná trochu dívám i jinak z toho důvodu, že holky, co nastoupí po škole, tak nemají žádnou praxi, jsou někde jinde než já, já mám už započítanou sedmnáctiletou praxi a ten rozdíl finanční je tam už znát“.

Všichni respondenti R1-R6 se **negativně** vyjádřili k **velkému množství administrativní práce**, která je velmi zahlcuje. **Respondent 2** hovoří o byrokratické zátěži: „Neustále se mění novely a mění se ne vždy k lepšímu, bez jakéhokoliv systematického zásahu. Práci si nosím domů, vždy před kontrolou a veškeré vyhodnocení dodělávat, protože v pracovní době nemáte šanci vše stihnout. R3,R4 a R5 se shodli, že **administrativní práce je 80%** papírování a pouhých **20%** působí v terénu. **R4**: „ To množství práce se tady ani nedá stihnout, záznamy musím psát i doma, protože vím, pokud by se mi práce nahromadila, tak už ji nikdy nedám dohromady“. **R6** vnímá pracovní náplň: „50% na 50%, snažím se být hodně v terénu, ale té papírové práce je opravdu hodně, takže se mi to někdy nepodaří, tak jak si představuji a dopředu naplánuji“.

Tři respondenti R1,R3 a R4 také vnímají v této profesi za negativní **nespolupráci** ze strany **rodiny/ klienta**. **R1** uvedla: „To je situace, kdy je sociální pracovník úplně ztracen, pak člověk diskutuje s kolegyněmi, s vedoucí a probíráme různé možnosti, je to situace na dlouhou trať. **R3** vypověděl: „Na ty rodiny v podstatě nemáme žádnou páku, abychom je přiměli ke spolupráci“ a **R4**: „Z naší strany se o něco snažíme, chceme něčeho docílit, a když rodina nechce spolupracovat, tak moc toho nezmůžeme. Někdy to ustane na mrtvém bodě a my stále musíme do rodin chodit a do něčeho tlačit, přestože oni nechtějí. V některých situacích zbytečně vynaložena má energie“.

TO4: Vnímáte nějaké nedostatky či problémy v oblasti sociálně právní ochrany dětí?

Respondenti 2 a 5 vnímají za velký problém v této oblasti **nedostatek pěstounů a návrh plošného zrušení ústavních zařízení pro děti do 3let** a také **přeplněná zařízení poskytující ústavní výchovu**. **R2** se k nedostatkům pěstounů vyjádřila: „Pěstouni nejsou, je jich málo a navíc si pěstoun může klást požadavky, jaké chce dítě. Problém vidím v tom, že pěstoun na přechodnou dobu si k těm dětem většinou vytvoří citovou vazbu, a tak se stanou pěstouni dlouhodobými a tím pádem zas chybí pěstouni na přechodnou dobu“. **R5**: „Teď jsem měla případ, kdy jsem dávala děti jedné pěstounce na přechodnou dobu až do moravskoslezského kraje, protože nikde jinde pěstouni nebyli a ona po týdnu řekla, že ty děti nechce a dopadlo to tak, že jsou děti ve ZDVOPU, protože se o péči dítěte pěstounka zřekla. Takhle to u nás chodí, takhle děti pendlují, mění prostředí, a to jsou malé děti 2 a 3 roky a myslím si, že to není ojedinělý případ u nás“. Respondent 2 vypověděl o plošném zrušení ústavních zařízení pro děti do 3 let takto **R2**: „Naštěstí to prozatím neprošlo a doufám, že neprojde, tam někdo nahore něco navrhne, ale už neřeší následky, kde seženeme pěstouny, kam ty děti umístíme? Tohle nikdo neřeší“ a **R5**: „je to odsunuto, ta účinnost nabývá až od roku 2025, to je podle mě velké selhání, nevím, jak si to na ministerstvu představují, jak to budeme dělat.

K přeplněným zařízením poskytující ústavní výchovu se vyjádřil **R2**: „Kámen úrazu je umístit dítě do ústavu blízko domova, nedej bože, když víte, že potřebuje speciálně-pedagogickou nebo psychologickou péči. Diagnostické ústavy, ZDVOPY, dětské domovy apod. jsou plné, byly a vždy budou plné“ a **R5**: „Ty děti musíme držet v těch rodinách, i když víme, že to tam nefunguje, my nemáme možnost, kam je umístit a jak je umístit“. Respondent 5 za velmi důležitý problém vnímá **bortící se systém**: „Je to neudržitelné, kolabuje nám to z vrchu z toho ministerstva, těch problémů v té společnosti přibývá to je vidět po tom covidu, ono to tak pomalu narůstalo, ale co se teď děje, teď od nového roku to je hrůza, to jsou takové komplikované a neřešitelné případy.

Respondenti R1,R3,R4 se k otázce vyjádřili, že **problém vidí v rodinách**, které jsou **pod vlivem alkoholu** nebo **návykových látek**. **R1**: „Situace, když jsou rodiče pod vlivem nějakých látek a nedokážou navázat adekvátní spolupráci“. **R3**: „Když vidím, že je klient pod

vlivem alkoholu a je agresivní, nechce spolupracovat“. Respondent 4 vnímá podobně situaci jako předchozí respondent **R4:** *„Rodiny stále pijí, ale není to v takové fázi z odebrání rodin, ale my je prostě nedonutíme, jediná možnost je podat výchovné opatření, ale beztak se naše práce moc nezmění, stále se musíme snažit o spolupráci a chodit do rodin“.* Jediný respondent 6 si myslí, že velký problém je to, jak **negativně veřejnost vnímá OSPOD R6:** *„Myslím si, že by bylo potřeba zapracovat na osvětě běžného lidu vůči OSPODu. „Každý si myslí, že jen bereme děti. Nikdo už nevidí veškerou odvedenou práci a snahu, která předchází samotnému odebrání dítěte z rodiny“.*

TO5: Jaké máte zkušenosti ve spolupráci s dalšími institucemi?

Konkrétní otázka obsahovala spolupráci s institucemi, jimiž jsou: soudy, policie ČR, škola a školská zařízení, zdravotnická zařízení a další neziskové organizace. Respondenti vypověděli, že mají **dobré** zkušenosti ohledně spolupráce s dalšími institucemi – R1,R2,R3,R4,R5,R6. **R1:** *„Většina institucí chce pomoc, nesetkala jsem se nikdy s nikým, že by nechtěli pomoc, to nejde, všichni hledají vhodné řešení, jak situaci vyřešit“.* **R6:** *„Celkem dobré. Podpůrné instituce jsou důležité pro výkon SPOD“.* R2 a R3 ve spolupráci s dalšími institucemi také vnímá určité **nedostatky** spojené **se zdravotnickým zařízením R2:** *„Spolupráce s pediatrií je celkem dobrá až na jednoho doktora, měli jsme u něj děti, které byly opravdu dosti týrané, vyrůstaly v hrozném prostředí a pediatr nám vždy napsal, že na dětech nic nevidí. Děti se začas dostaly do nemocnice a zjistilo se, že mají staré zlomeniny, pohmožděniny a popáleniny“.* **R3:** *„Spolupráce s jednou paní doktorkou je opravdu alarmující, když potřebuji na soud zprávu od lékaře, musím ji neustále uhánět, telefonovat a stává se mi, že ani po půl roce nemám od paní doktorky odpověď“.*

Respondenti R4 a R5 se také vyjadřují ohledně **složitější spolupráce se školou. R4:** *„Je to hodně individuální, jsou školy, které nám podají informace a pak jsou takové školy, které si to řeší sami, mají jen jiný styl řešení problémů, ale nesetkala jsem se úplně s negativním přístupem“.*

R5: „Ve skrze je to dobrý, ale vždy záleží na těch lidech, co sedí na těch konkrétních institucích s kým přijdete do styku. S jednou školou si vyhovíte, s druhou ne. Často ty informace nepouští i přesto, že se v té škole něco děje, když požádáte o zprávu, tak v ní nejsou upřímní, protože se bojí napsat pravdu s tím, že budou mít problém u rodičů, řeknou nám informace po telefonu, ale na papír nám to už nenapišou a my pak musíme ty podklady se snažit sehnat nějak jinak“.

Respondenti R3,R4 a R5 velmi **pozitivně** hodnotí **spolupráci se soudy** R3: „Dřív byla se soudy spolupráce přes paní vedoucí, což se nám úplně nelíbilo, bylo to takové obcházení. V současnosti je to už jinak, teď nám přímo volají, volají té pracovníci, která má na starost daný případ“. **R4:** „Vždy je tam nějaká domluva, volají nám, ptají se“. **R5** doplnila: „Oceňuji tady hodně spolupráci se soudy, bez nich by to prostě nešlo“.

SHRnutí DVO 1: Jak vnímá sociální pracovník svoji profesní roli po stránce rozumové?

V rozumové oblasti respondenti vypovídali o vztahu ke své profesi a také jak svoji profesi vnímají po stránce pozitivní a negativní. Respondenti svoji profesní roli vnímají jako smysluplnou převážně v tom, že mohou pomoci dětem, mají tu možnost nějak ovlivnit budoucnost dětí, které mají těžké životní podmínky. Při výkonu povolání sociální pracovníci spolupracují s řadou institucí a většina respondentů se shodla, že je spolupráce na dobré úrovni, ale u určitých institucí se pár výhrad našlo. Za negativní aspekt v této profesi všichni respondenti uvádí neadekvátní finanční ohodnocení za tak náročné povolání, které mimo jiné obnáší značnou administrativní práci, kterou jsou sociální pracovníci zahlceni. Při své náročné profesi pocítují značné nedostatky a problémy se souvisejícím se bortícím systémem.

+

- smysluplná práce
- pomoci dětem a rodinám
- dobrá spolupráce s dalšími institucemi

-
- finanční ohodnocení
- psychicky náročná práce
- hodně administrativní práce
- bortící se systém

Oblast emocionální

Druhá oblast emocionální zkoumá jaké emoce a pocity sociálního pracovníka při výkonu svého povolání doprovází.

- Jaké pozitivní a negativní emoce doprovází sociálního pracovníka při své profesi?
- Co ovlivňuje sociálního pracovníka, jak se cítí při své profesi?

TO6: Jak vnímáte pracovní vztahy na pracovišti/kolektiv? Jsou pro Vás pracovní vztahy důležité?

Všichni respondenti se shodli, že pro jejich výkon v dané oblasti **je pracovní kolektiv velmi důležitý**. **R1:** „*Jsou za mě velmi důležité, v této profesi nelze mít nějakého narušitele, jelikož je to tak náročná práce, že si nedokážu představit, že bych neměla tu možnost jít se za kolegyni poradit*“. **R6:** „*Kolektiv je různorodý, ale dovedeme držet pohromadě, má-li nějaký kolega problémy a poskytujeme si podporu při řešení obtížných případů*“. **R5:** „*S holkami to máme nastavený tak, že si pomáháme, když mám špatný den nebo těžký případ, tak můžu přijít za kolegyni a vyspat to ze sebe, dostat se z toho*“. **R3:** „*Kolektiv je docela zásadní, hodně si pomáháme, vzhledem k tomu, kolik té práce tady je a jak ta práce je psychicky náročná, tak si nedokážu představit, že by byly nějak narušeny*“. **R4:** „*Na kolektiv si stěžovat nemůžu, tady to s holkami máme dobrý*“.

Respondent 2, 3 a 5 **negativně vnímají zázemí na pracovišti**. **R2:** „*Ano, jsou důležité a na mém pracovišti to je jeden z důvodů, proč mám v plánu odejít. OSPOD má už téměř 5 let problémy nabrat nové lidi. Dva roky zpět jsme byly minus 4 pracovnice, a když se podařilo přijmout nové kolegy, tak odcházeli ve zkušební době, to asi o něčem vypovídá, jsou tady špatné pracovní vztahy, které vnímám jako důsledek špatných pracovních vztahů, jejich příčinou je vedením*“. Respondent 5 vnímá situaci velmi podobně **R5:** „*Já prostě cítím a vnímám, že jsou tady oblíbenci, s kterými musíte spolupracovat i když nechcete, protože víte, že to nemá smysl a je to zbytečný a hlavně když je práce tak náročná a někdo dělá problémy, když by nemusel*“. **R3** k zázemí na pracovišti dodal: „*No, v rámci možností*“.

TO7: Jak Vás ovlivňuje okolí při výkonu Vašeho povolání?

Na danou otázku respondenti odpovídali různě jak s pozitivním, tak negativním vnímáním.

Pozitivní ovlivnění pociťují od **rodiny** – **R1,R2,R3,R4**. **R1:** „*Mám velkou podporu od rodiny*“. **R2:** „*Rozhodně je důležité mít doma klid, místo, kde se můžete uklidnit a také podporujícího manžela*“. **R3:** „*V partnerovi mám velkou oporu, on když vidí, že mě něco trápí nebo jsem smutná, tak o tom doma hodně mluvíme*“. **R4:** „*Můj manžel pracuje tady (smích) jako kurátor pro děti a mládež, takže často doma řešíme pracovní věci, i když to moc nemá rád, ale vždy mi poradí, vyslechne mě a dá mi ten jeho pohled na danou věc, což mi hodně v profesi pomáhá*“. **Respondenta 5** ovlivňuje v pozitivním slova smyslu jeho **život:** „*Můj život mě vždy posunul v té sociální práci jako takové, přišel vždy ve správný čas takový životní zlom a já vždy nezávisle na dané situaci měnila jak pracovní, tak osobní život*“. **R3, R4, R5** také zmiňují za pozitivní ovlivnění **kolektiv**. **R3:** „*Mám kolektiv, který mě podpoří a řekne, hele neboj, to se vyřeší*“.

R4: „*S kolegy se ovlivňujeme navzájem, těmi zkušenostmi, protože tady jsou neustále nové situace, s kterými se člověk ještě nesešel a nedá se dopředu na ně připravit*“. **R5:** „*Kolektiv je jediná věc, která mě v této práci drží a držela, kdyby ten kolektiv nebyl takový, jaký je, tak bych už dávno odešla*“.

Negativní ovlivnění respondenti pocítují ze strany **široké veřejnosti a okolí**- R1,R3,R5. **R1** uvedla: „*Jsem docela odolný člověk a umím si svoji práci obhájit, ale když slýchávám, jak je to nevděčná práce, stejně jim nepomůžeš, i když se v této situaci snažím být nad věcí a nezabírat si to, tak Vás to nejdříve mrzí a později i štve, že Vás někdo soudí, když o té práci v podstatě nic neví*“.

Respondent 3 vnímá za negativní okolí z jiného pohledu **R3**: „*Člověk se zaměřuje ve svém okolí hodně na rodiny a všímám si věci, kterých bych si za normálních okolností vůbec nevšimla, člověk je tou prací tak trochu poznamenaný a také hodně vnímám to okolí a kontroloju se, abych byla pro společnost vzorem, v tomhle mě rozhodně okolí do jisté míry ovlivňuje*“. Dále respondent dodal: „*Ta veřejnost nás bohužel vnímá, že pouze odebíráme děti, ale už nevidí, co vše tomu předchází, že rodiče mají rodičovskou odpovědnost, policie, lékaři a školy mají oznamovací povinnost, to se nikde neříká, ale za vše může OSPOD. To je takový, že se hned naštvu*“. **R5**: „*To, jak ta společnost nás vnímá, mě hodně mrzí, protože oni vidí opravdu jen to, že jsme ti, kteří ničí ty rodiny a trhají je, takže to je takový chvilkový pocit, který mě na nějaký čas ovlivní*“.

Za velmi negativní ovlivnění uvedli tři respondenti **masmédia** – R2, R4, R5. **R2**: „*Vždy mě to zvedne ze židle, tak jsem tyhle věci přestala sledovat, a když jsem si někde otevřela nějakou diskusi pod nějakým článkem, tak jsem se akorát rozčílila, lidi absolutně neznají, jak ta práce funguje, a tak pracovnice OSPODU házeli do jednoho pytle, takže se tomu raději vyhýbám a snažím se tímto neovlivňovat*“. **R4**: „*Když si něco přečtu, tak se akorát naštvu, protože OSPOD je vždy takový hromosvod a vždy za vše může OSPOD. Hlavně je to také o tom, že máme mlčenlivost a nikdy se k tomu nemůžeme vyjádřit*“.

R5: „*Občas mě rozhodí media, v pátek vyšel nějaký článek, že OSPOD nějak pochybil a ty pracovnice jsou trestně stíhané, to mě úplně zvedlo ze židle a jsem pak akorát tak naštvaná*“. Poslední respondent – **R6** se k otázce vyjádřil neutrálně: „*Jsem více obezřetná a vím, že spousta věcí není tak, jak se na první pohled zdá*“.

SHRNUTÍ DVO 2: Jak vnímá sociální pracovník svoji profesní roli po stránce emocionální?

Emocionální oblast byla zaměřena na vnímání a prožívání profesní role sociálního pracovníka spolu s doprovázejícími pocity při výkonu profese. Respondenti svoji profesní roli vnímají za velmi důležitou a uvědomují si, že je do značné míry ovlivňuje okolí, rodina, přátelé, ale také laická veřejnost. Své ovlivnění pociťují jak pozitivně, tak negativně. Za velmi pozitivní ovlivnění vnímají velkou podporu od rodiny, přátel a kolektivu, neboť pracovní kolektiv je jeden z nejdůležitějších aspektů pro dané povolání. Všichni respondenti vypověděli, že dobré pracovní vztahy pro dané povolání jsou nesmírně důležité a někteří respondenti by si ani práci bez dobrého kolektivu nedokázali představit. Jako za negativní ovlivnění sociální pracovníci uvádí postoje a názory okolí a laické veřejnosti vůči orgánu sociálně právní ochrany dětí.

+

- kolektiv
- rodina a přátelé

-

- pracovní zázemí
- laická veřejnost a masmédia

Oblast motivační

Třetí neboli poslední oblast se zaměřuje na podněty, které sociálního pracovníka motivují a také demotivují při výkonu profese.

- Co sociální pracovník považuje za motivující ve své profesi?
- Co sociální pracovník považuje za demotivující ve své profesi?

TO8: Co považujete ve své profesi za motivující?

Čtyři respondenti se shodli, že za **motivující** pro ně **je pomoc dětem** – R1,R2,R3,R4,R6
Respondent 1 vypověděl: „*Za velkou motivaci vnímám ty děti, děti, které mají radost v těch očích, vidíte na nich tu radost, že se o ně někdo zajímá, to mě žene dopředu*“. **R2:** „*Motivuje mě, že jsme schopni těm dětem pomoci, jako poslední instituce a docela zásadně, protože například učitel nemá takovou pravomoc jak my*“. **R3:** „*Velkou motivací jsou pro mě ty bezbranné děti, které si neumí sami pomoci*“. **R4:** „*Motivuje mě, že se opravdu podaří pomoci těm dětem*“. **R6:** „*Za motivující považuji, když mi nějaké dítě poděkuje za pomoc nebo když vidím, že jsme rodiče nasměrovali a podpořili tím správným směrem a naše úsilí má úspěch. Rodina zůstane pohromadě a funguje tak, jak má*“. Respondent **5** se vyjádřil, že jeho velkou motivací jsou **případy**, které **se ubíraly správným směrem** **R5:** „*Když mě někdo zavolal, že něco splnil, že se jim něco povedlo. Rozhádání rodiče byli schopni se konečně na něčem domluvit, byť to trvalo jeden den, tak to bylo to, co mě tam vždy trošku nakoplo a hnalo dál. Co mě velmi motivovalo, byly velmi těžké případy, které se ubíraly tím směrem, kterým jsem předpokládala. Vždy mě motivovalo, když soud dopadl, tak jak já jsem měla tu představu, že by to pro ty děti bylo nejlepší*“.

TO9: Co považujete ve své profesi za demotivující?

Respondent 2 a 4 jako demotivující pocíťoval **nevděk** **R2:** „*Děláte to nejlepší, co umíte a stejně se najde někdo, pro koho je to málo*“. Stejně tak to vnímal i **R4:** „*Člověk dělá, co může, ale pořád to tady někomu přijde málo*“. Respondent R3 a R6 vypověděli, že se jedná o **hodně administrativní práce**. **R6:** „*Demotivuje mě neskutečné množství papírové práce spojené s výkonem SPOD*“. **R3:** „*Rozhodně ta administrativní práce, hodně práce, učit se neustále, nové zákony, novely apod.*“.

Respondent 3 také doplnil: „Když pominu to finanční ohodnocení“. Za další demotivující aspekt, jak již naznačil respondent 3 je **finanční ohodnocení** - R5, R4, R1, R3. **Respondent 4** uvedl: „Určitě ten plat“. **R5:** „No, co se týče finančního ohodnocení, tak tady za těch 8 let se nám to moc nehýbe, oproti neziskovým organizacím, kde to skočilo nahoru, oni jsou ohodnoceni líp a to mají stejnou kvalifikaci pro tu práci jako já“. Dále uvedl **bortící se systém**. **R5:** „Strašně mě ubíjí celkově ten systém, jak upadá“.

Respondenti R2 a R6 považovali za demotivující **stížnost**. **R2:** „Když přijde na Vás stížnost a musí se to řešit a jste zasekaná na několik týdnů, musíte dát do pořádku spis a ještě se musíte obhajovat, jak jste to udělala a vysvětlovat, proč jste to udělala, co jste udělala a vyvracet danou absurditu, tak to bylo dosti demotivující“. **R6:** „Neustálé kontroly a stížnosti“. **Respondent 1** vypověděl **nespolupráce rodin**: „Demotivují mě rodiče, kteří se mnou nemluví, nechtějí spolupracovat a nedokážou dojít k cíli, který jsme si společně stanovili a pomoc ty děti jsou zklamané a vidíte, tak to si někdy řeknu, že chci domů a zavřít za tím vším dveře“.

TO10: Jak moc je pro Vás důležité další vzdělávání?

Respondenti R1,R5,R2,R6 se vyjádřili, že **další vzdělávání** považují za **důležité**: R1: „Ano, vzdělávání na této pozici je velmi důležité, neboť se neustále všechny zákony mění, máme pravidelné vzdělávání, jako jsou různá školení, supervize apod“.

R5: „Ano, to vnímám za hodně důležité, těch změn strašně přichází, přicházejí nové problémy, s kterými se potýkáme, je toho víc a víc nových věcí a je potřeba se nějak udržovat v těch informacích a být připraven a pak samozřejmě co nám přináší zákonné změny, takže musíme být neustále v obraze a i s ohledem sami na sebe, takže tohle je určitě důležité“. **R6:** „V rámci výkonu SPOD absolvujeme mnohá školení, která nám pomáhají vyřešit jak současné problémy, tak i ty budoucí. Rozšiřujeme si tím právní povědomí, zlepšujeme náš přístup k práci, takže je to velmi důležité.“.

R2: „Vzdělávání je důležité, ale dobré vzdělávání“. Respondent doplnil: „Za mě *supervize k ničemu*, protože se svolalo celé oddělení, a pak se zjistilo, že je nás moc, a tak nás rozdělili na dvě poloviny a většinou se na těch supervizích řešily případy, které my si řešíme na poradách, takže je to za mě zbytečné. Supervize je hodně důležitá, ale dobrá supervize, tak ta mi tady chybí“.

Také R3,R2,R5 vypověděli, že vnímají supervize za neefektivní. **R3:** „Supervize máme povinné, za mě by být ani nemusela, my si tam říkáme případy jen, aby někdo něco řekl, jaký konkrétní případ řešíme, ale že by mi to něco přineslo, tak to rozhodně ne, já bych je zrušila, nic mi to nedává. Stejně vypověděl **R2:** „Supervize bych úplně odstříhla, to mi přijde úplně zbytečný, protože každý den máme porady, kde řešíme případy a pak už nemám potřebu to omílat znovu na supervizi, kde se dělají ty kolečka a máme je povinné“. **R5:** „Supervize jsou povinné a máme je postavené jakoby pracovní, kde probíráme ty pracovní problémy a já to mám nastavené tak, když tady máme dobrý kolektiv, tak ta supervize je téměř k ničemu, protože my si to tady stihneme všechno povykládat v pracovní době, kde si poradíme a pomůžeme a takřka ty situace vyřešíme, takže není potřeba je znovu řešit se supervizorem a získávat tak další pohled na tu věc. Tím, že je supervize skupinová, také nemám potřebu sdělovat své osobní věci, své soukromí si držím trošku bokem a rozhoduji se, co komu řeknu a nemusím to ventilovat na supervizích“.

Za **přínosné** a pozitivní **vzdělávání** dané zákonem čtyři respondenti uvedli různá **školení** – **R2:** „Za nejlepší způsob vzdělávání považují taková školení, kdy odjedete alespoň na dvě noci pryč z pracovního prostředí i z domu a během dne se vzděláváte a pak si dáte oddych, to je pro mě nejlepší způsob vzdělávání, kdy vypnete a velkou výhodou jsou zkušenosti kolegové, kteří Vám poradí, jaké školení si vybrat, které využijete v praxi“.

Velmi podobně vypověděli i další tři respondenti **R3:** „Dobrá jsou školení, kde se scházíme jako my ospoďáci a předáváme si zkušenosti z praxe, to je moc fajn, tam vidíte, jak se případy dají řešit, vzájemně se podporujeme, tak to je moc fajn, opravdu člověk získá nějaké informace, které využije do praxe, školení bývají 3 dny, zrovna teď jsme byli na Pradědu a bylo to super“. **R4:** „Máme možnost si školení vybrat sami, někdy jsou ta školení zajímavá a takové odreagování, když se člověk dostane někam jinam do jiného prostředí,

někdy se mi podaří získat poznatky a využít je v praxi, taky hodně záleží na kvalitě lektora“.

R5: *„Školení jsou fajn, jsou relaxačně odpočinková, kdy to máme spojené s nějakým wellnessem nebo vinným sklípkem, to je pak hodně fajn, to je takový relax a to si myslím, že mi bude chybět“.*

SHRNUTÍ DVO 3: Jak vnímá sociální pracovník svoji profesní roli po stránce motivační?

V motivační oblasti respondenti uvádí, co považují ve své profesi za motivující a demotivující. Všichni respondenti vypověděli, že za velkou motivaci ve své profesi vidí své pracovní úspěchy a také problémové situace, pro které se našlo řešení a případy se ubíraly tím správným směrem a v neposlední řadě navrácení funkčnosti rodin. Motivaci také spatřují v kvalitním vzdělávání a sebevzdělávání, které jim přináší velkou příležitost pro profesní růst, který využívají dále v praxi.

Motivaci u sociálních pracovníků výrazně nabourává pracovní náplň, neadekvátní finanční ohodnocení za práci a nesmyslné návrhy bez systematického zásahu.

+

- pomoc dětem, funkční rodiny
- pracovní úspěchy
- další vzdělávání, sebevzdělávání

-

- nevděk, stížnosti
- finanční ohodnocení, hodně administrativy

8.1 Závěr výzkumného šetření

Pro svůj kvalitativní výzkum jsem sběr dat realizovala formou polostrukturovaného rozhovoru (interview) a mým výzkumným vzorkem bylo šest respondentů, kteří splňovali vhodná kritéria pro daný výzkum.

Cílem výzkumu bylo zjistit, jak sociální pracovník v oblasti sociálně právní ochrany dětí vnímá a prožívá svoji profesní roli. Rozhovory probíhaly individuálně s jednotlivými respondenty. Předem připravený polostrukturovaný rozhovor byl rozdělen podle tří oblastí (rozumová, emocionální, motivační) a každá oblast byla dále rozpracována o tazatelské otázky, které byly prezentovány respondentům.

Z výpovědi respondentů je velmi znát jejich délka praxe v daném oboru a také více zkušeností v oblasti sociálně právní ochrany dětí. Respondenti s jedenáctiletou praxí a osmiletou praxí mají skoro stejné výpovědi ve všech třech oblastech a také mají hlubší pohled do dané problematiky v oblasti sociálně právní ochrany dětí, jelikož R2 (11let praxe) během své dlouholeté praxe působil jako terénní pracovník a také jako kurátor pro děti a mládež. R5 (8 let praxe) po dobu sedmi let vykonával terénního pracovníka a v posledním roce k terénnímu úseku přivzal také část náhradní rodinné péče.

V rozumové oblasti respondenti vypovídali o celkovém vztahu ke své profesi, proč si vybrali pracovat v oblasti sociálně právní ochrany dětí a jaká pozitiva a negativa vnímají při výkonu své profese. Odpovědi byly různé, většina respondentů si své povolání vybrali záměrně s cílem pracovat s dětmi a rodinou, kde vidí smysluplnost své práce, a to v pomoci k navrácení funkčnosti rodin a pomoci dětem, které vyrůstají v nevyhovujících životních podmínkách.

Také vhodnou inspirací pro respondenty bylo získání odborné praxe po skončení studia vysoké školy, načerpání zajímavých zkušeností pro další profesní růst a také daný výběr profese nebyl prvoplánový.

Za pozitivní v této profesi všichni respondenti vnímají jejich pravomoc v pomoci dětem a rodinám ve správném nasměrování a navrácení funkčnosti rodin do společenského života. Všichni respondenti se shodli, že za velmi negativní v dané profesi vnímají těžkou a náročnou práci.

To nejtěžší v profesi je učinit to správné rozhodnutí, jelikož veškeré případy a problémové situace se mohou ubírat několika směry a vybrat tu správnou cestu je to nejtěžší, co může pracovník vykonat, neboť má tu pravomoc, kde můžete pomoci a také kde můžete zapříčinit něco nepěkného. Respondenti svoji pravomoc vnímají jako dvousečnou zbraň. Velmi negativně se respondenti vyjádřili k finančnímu ohodnocení, které vnímají za neadekvátní za svůj profesní výkon, neboť profese je spojená s velkou administrativou, kterou jsou pracovníci neustále zahlcováni. Další otázka směřovala k problémům a nedostatkům v profesi. Respondenti s dlouholetou praxí a s přidruženou profesí (kurátor, sociální pracovník pro náhradní rodinnou péči) spatřovali velký problém v nepromyšlených návrzích bez systematického ukotvení a celkové selhávání systémů. Další respondenti problémy viděli převážně v nespolupráci rodin a také negativní vnímání OSPODU ze strany neznalé laické veřejnosti. Na otázku spolupráce s dalšími institucemi respondenti uvedli velmi dobrou zkušenost se soudy a policií, co se týče škol a školských zařízení tam ta spolupráce je složitější, ale vždy hledají cestu, aby obě dvě strany byly spokojené. Ve spolupráci se zdravotním zařízením mají respondenti nejkomplicovanější spolupráci a někteří také špatné zkušenosti.

V emocionální oblasti respondenti uvedli, jaké emoce je doprovází při výkonu své profese a co je to, co je ovlivňuje při výkonu profese. Respondenti vypověděli, že je celkově ovlivňuje jejich prostředí, a to jak pozitivně, tak negativně. Kolektiv je jeden nejdůležitějších faktorů pro pracovníky, neboť dobré pracovní vztahy jsou v dané profesi nesmírně důležité. Za pozitivní ovlivnění respondenti vnímali podporu od rodiny, přátel a kolegů, která je pro ně velmi důležitá při výkonu profese, neboť je také motivuje a dodává pocit klidu a podpory, že nejsou na tíživé pracovní situace sami. Nepříjemné pocity u některých respondentů vyvolává zázemí na pracovišti (vedení) a převážně neznalost široké veřejnosti, která negativně vnímá orgán sociálně právní ochrany dětí a bylo by vhodné zapracovat na osvětě běžného lidu.

V poslední motivační oblasti respondenti uvedli, že jejich velkou motivací je dobrý výsledek za dobře odvedenou práci, navrácení funkčnosti rodin a spokojené děti. Také vnímají za velkou motivaci pracovní kolektiv, který je velkou oporou a podporou při tak náročné profesi. Pro některé respondenty je také motivační faktor další vzdělávání,

prostřednictvím školení a seminářů, kde sbírají zajímavé poznatky a předávají si užitečné rady od zkušenějších kolegů. Další vzdělávání a sebevzdělávání (školení, semináře) mimo zmíněné supervize, vnímají jako dobrého prostředníka pro jejich další profesní růst s užitečnými poznatky, které zhodnotí při výkonu profese. Na otázku, co naopak respondenti považují za demotivující, se respondenti shodli na neadekvátním ohodnocení za tak náročnou práci a také hodně administrativní práce, která respondenty zahlcuje a přetěžuje. Také někteří respondenti vypověděli, že cítí nevděk za práci, ať dělají, co dělají, stále je to pro někoho málo a také stížnosti, kde se musí obhajovat, proč učinili tak, jak učinili.

Veškeré výsledky z výzkumného šetření reflektují získané poznatky a postoje od sociálních pracovníků působících v oblasti sociálně právní ochrany dětí.

Závěr

Zmíněná profese má v sociální oblasti významnou úlohu jak k jednotlivcům, tak k celé společnosti. Cílem sociálního pracovníka je poskytování pomoci všem věkovým skupinám obyvatelstva, kteří se z jakýchkoliv důvodů dostali do nepříznivé životní situace. Důležitou rolí v poskytování pomoci hraje vzájemná spolupráce mezi odborníky a dalšími institucemi spolu se zajištěním adekvátní podpory a péči klientům s ohledem na jeho svobodné rozhodnutí. Daná profese s sebou nese řadu nelehkých a těžkých rozhodnutí, kdy pracovník musí být připravený řešit náročné situace a hledat vhodná východiska pro to nejlepší řešení, které se v dané situaci nabízí, jak již několikrát zaznělo, sociální pracovník vykonává nelehkou profesi, jeho práce není jednoduchá.

Tato nelehká práce v oblasti sociálně-právní ochrany dětí by si zasloužila zapracovat na osvětě běžného lidu a na odstranění předsudků, neboli společnost není dostatečně informována v oblasti sociálně právní ochrany dětí. Diplomová práce obsahuje teoretickou část, která je rozdělená do šesti kapitol.

První kapitola vymezovala základní pojmy, popisovala sociální práci a definovala sociálního pracovníka. Druhá kapitola popisovala psychické procesy člověka a základní pojmy - vnímání, prožívání, emoce a současně se zabývala stresem a syndromem vyhoření. Třetí kapitola se zaměřovala na rodinu a danou problematiku. Čtvrtá kapitola byla věnována orgánu sociálně právní ochrany dětí, zařízení poskytující SPOD, kompetence sociálního pracovníka, případové konferenci, spisové dokumentaci apod. Dvě poslední kapitoly části teoretické se zabývaly náhradní výchovou, kdy šestá kapitola popisovala náhradní rodinnou péči a sedmá kapitola se zaměřovala na ústavní výchovu.

Praktická část se zabývala profesní rolí sociálního pracovníka, vnímání a prožívání své profesní role za pomoci kvalitativní výzkumné strategie s cílem zjistit názory a postoje jednotlivých SP. K naplnění hlavního výzkumného cíle byly vytvořené tři dílčí výzkumné otázky, které byly zaměřené na tři oblasti (rozumová, emocionální a motivační). Z výsledků výzkumného šetření a z vyvozeného závěru z interpretační části si dovoluji říct, že cíl mé diplomové práce byl naplněn.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

BITTNER, P., Havigerová, J., Jáníšová, I., Langhansová, H., *Děti z ústavu*. Praha. 2007, Liga lidských práv, práva v souvislostech. ISBN 978-80-903473-3-5

ČÁP, J., ČECHOVÁ, V., ROZSYPALOVÁ, M. Psychologie, obecná psychologie pro střední školy pedagogické školy. 3.vyd, v Nakladatelství H&H v Praze. ISBN 80-86022-36-6

DUNOVSKÝ, J. *Rodina a její poruchy ve vztahu k dítěti*. Praha: MPSV ČSR, 1986.

GERINGOVÁ, J., *Pomáhající profese*. Triton 2011. ISBN 978-80-7387-394-3

HENDL, J., Kvalitativní výzkum: *Základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005 – 408s ISBN 80-7367 -040-2

HOVORKA, D., *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2021. ISBN 978-80-7616-105-4

KEBZA, V., ŠOLCOVÁ, I. *Syndrom vyhoření*. Vyd. 1 Praha, 1998, 2., rozšířené a doplněné vydání, Praha 2003 ISBN: 80-7071-231-7

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno, 199 s. 2001. ISBN 80-7315-004-2

KRÁLOVÁ, J., RÁŽOVÁ, E., *Sociální služby a příspěvek na péči 2012*. ANAG, Olomouc. ISBN 978-80-7263-748-5

KVAPILOVÁ, S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-7067-669-8

MAHROVÁ, G., VENGLÁŘOVÁ, M. *Sociální práce s lidmi s duševním onemocněním*. Praha: 2008, Grada, 176 s. ISBN 978-80-247-6644-7

MALÍK HOLASOVÁ, Věra, 2014. *Kvalita v sociální práci a sociálních službách*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4315-8

MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-473-7

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. ISBN 80-901424-7-8

PEMOVÁ, T., PTÁČEK, R., *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada 187 s. 2012. ISBN 978-80-247-4317-2

STOCK, Ch., *Syndrom vyhoření a jak jej zvládnout*. Grada: 2010 ISBN 978-80-247-8514-1

STŘELEČEK, S., MARÁDOVÁ, E., MARHOUNOVÁ, E., ŘEHULKA, J. *Kapitoly z rodinné výchovy*. Fortuna, Praha, 1992, ISBN 80-85298-84-8

ŠPECIÁNOVÁ, Š., *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007. ISBN 978-80-86991-27-6

TOMEŠ, I., KOLDINSKÁ, K. Postavení sociálních pracovníků v právu České republiky. In: MUSIL, L., BAREŠ, P., HAVLÍKOVÁ, J. (Eds.). *Výkon profese sociální práce v systémech sociální ochrany ČR*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2017. ISBN 978-80-7416-240-4

UZEL, J., *Prevence a zvládání stresu*. Praha: Výzkumný ústav bezpečnosti práce 2008, vyd. 1
ISBN 978-80-86973-99-9

VÁGNEROVÁ, M., 2004. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 356 s. ISBN 80- 2460-
841-3.

VÁGNEROVÁ, M., *Psychopatologie pro pomáhající profese* 2008, vyd. 4 Praha: Portál,
870s. ISBN 978-80-7367-414-4

Slovník sociálního zabezpečení 2015. Praha: MPSV ČR. *Slovník sociálního zabezpečení*.
Online. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/953091/Slovník_PMS_nahled
[citováno 2023-11-19].

Sociální práce: *Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci*. Online. České
Budějovice. Sociální práce, 2007-ISSN 1213-6204. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/>
[citováno 2023-11-19].

ASupp. Asociace supervizorů pomáhajících profesí: *Co je supervize?* Online. Praha.
Dostupné z: <https://asupp.cz/co-je-supervize/> [citováno 2023-11-22].

SMRŽ., J. *Co se skrývá pod orgánem sociálně-právní ochrany dětí?* [online] 2023. [cit. 2024-
01-15] Dostupné z: <https://sancedetem.cz/co-se-skryva-pod-organem-socialne-pravni-ochrany-deti#prava-ospod>.

MPSV. 2022 *Spisová dokumentace* [online], [cit. 2024-01-25] Dostupné z:
<https://www.mpsv.cz/spisova-dokumentace>.

MPSV. 2023 *Rodina a ochrana práv dětí* [online], [cit. 2024-01-25] Dostupné z:
<https://www.mpsv.cz/rodina-a-ochrana-prav-deti>.

ŠABATOVÁ, A. *Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc*. In: ombudsman veřejný ochránce práv [online] 2019, [cit. 2024-01-25] Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ochrana_osob/ZARIZENI/Ustavni_vychova/2019_0110_Zprava_DET_zarizeni_pro_deti_A4_CS_04_web.pdf

EVROPA. *Zařízení sociálně-právní ochrany dětí*. [online] 2002 [cit. 2024 – 01- 26] Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/zarizeni-socialne-pravni-ochrany-15588.html>

MPSV.2023 *Formy náhradní rodinné péče*. [online], Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/formy-nahradni-rodinne-pecce> [cit. 2024-01-26].

MPSV. 2011 *Vývoj dětí v náhradních formách péče*. [online], Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/954480/nahradni_pecce.pdf/

BUBLEOVÁ, V., Trubačová, K., Landová, T., Pekorná, P., Fišerová, V. *Průvodce náhradní rodinné péče*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, spolek [online] 2021, [cit. 2024-01-26] Dostupné z: https://nadaceterozymaxove.cz/2021/11/ADOPCE_COM_BROZURKA_ADOPCE_FINAL_WEB.pdf

NADACE SIRIUS, Z. S., *Pěstounské rodiny v České republice*. Praha. Asociace dítě a rodina [online] 2019, [cit. 2024-01-28] Dostupné z: <https://www.nadacesirius.cz/soubory/ke-stazeni/Analyza-Pestounske-rodiny-v-Ceske-republice.pdf>

PULGRETOVÁ, T., *Ústavní péče v ČR* [online] 2019, [cit. 2024-01-29] Dostupné z: [Ústavní péče v ČR | mylaw.cz](https://mylaw.cz)

MŠMT, Zákon č. 109/2002 Sb., *Sbírka zákonů* [online] 2002, [cit. 2024-01-29] Dostupné z: [sb048-02 0. 2992 \(msmt.cz\)](https://www.msmt.cz/sb048-02-0-2992)

Národní pedagogický institut České republiky, *Dětské domovy* [online] 2023, [cit. 2024-02-15] Dostupné z: <https://poradenstvi.npi.cz/detske-domovy>

Psychologie osobnosti a sociální psychologie, *Stresová reakce*. [online] 2009, [cit. 2024-03-08] Dostupné z: https://moodle.czu.cz/scorms/EPE71E/PS003/resources/42.Stresova_reakce.htm

ORTEX. *Agenda sociálně právní ochrany dětí*. [online] 2020 [cit. 2024 – 03- 10] Dostupné z: https://www.ortex.cz/wp-content/uploads/2020/02/Socialni_agenda.pdf

MPSV. *Mýty a pravdy*. [online] 2020 [cit. 2024 – 03- 15] Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Myty_pravdy.pdf/f91f0f9e-a3f4-0913-59c0-653c0560ba07.

Časopis Sociální práce. *Terénní pracovník OSPOD*. [online] 2020 [cit. 2024 – 03- 15] Dostupné z: <https://socialniprace.cz/profesiogramy/terenni-pracovnik-ospod>.

Časopis Sociální práce. *Sociální pracovník OSPOD- náhradní rodinná péče*. [online] 2020 [cit. 2024 – 03- 15] Dostupné z: <https://socialniprace.cz/profesiogramy/socialni-pracovnik-ospod-nahradni-rodinna-pece/>

Časopis Sociální práce. *Pracovník OSPOD – kurátor pro děti a mládež*. [online] 2020 [cit. 2024 – 03- 15] Dostupné z: <https://socialniprace.cz/profesiogramy/pracovnik-ospod-kurator-pro-deti-a-mladez>

NRP, Virtuální knihovna. *Náhradní rodinná péče*. Systém NRP v České republice. [online], [cit. 2024-02-29] Dostupné z: [Systém NRP v České republice | Virtuální knihovna - NRP \(knihovnanrp.cz\)](https://www.knihovnanrp.cz)

Zákon o rodině č. 210/1998 Sb., v úplném znění

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách v platném znění.

Zákon č.452/1992 Sb., o pěstounské péči v platném znění.

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Tabulka č. 1: Tabulka respondentů

Obrázek č. 1: Schéma náhradní rodinné péče

SEZNAM ZKRATEK

SP – Sociální pracovník

SPO – Sociálně právní ochrana

SPOD – Sociálně právní ochrana dětí

ZDVOP – Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

OSPOD – Orgán sociálně právní ochrany dětí

IPOD – Individuální plán ochrany dětí

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Kristina Kopiecová
Katedra:	Katedra křesťanské výchovy
Vedoucí práce:	Mgr. Lucie Šallé
Rok obhajoby:	2024

Název práce:	Role sociálního pracovníka v oblasti sociálně právní ochrany dětí.
Název v angličtině:	Role of the social worker in the field of social and legal protection of children.
Anotace práce:	<p>Diplomová práce je zaměřena na roli sociálního pracovníka v oblasti sociálně právní ochrany dětí. Hlavním cílem práce je zjistit a zmapovat, jak sociální pracovníci vnímají a prožívají svoji profesní roli. Práce představuje profesi sociálního pracovníka a je rozdělena do dvou částí a to na část teoretickou a praktickou. Teoretická část je zpracována do šesti kapitol. První část práce obsahuje základní definici a vymezení základních pojmů sociální práce, psychické procesy člověka, příslušné orgány sociálně právní ochrany dětí a druhy náhradní rodinné péče. Praktická část je realizována za pomoci kvalitativního výzkumu formou rozhovoru (interwiev) s cílem zmapovat celkové vnímání a prožívání sociálních pracovníků při výkonu své profese. V druhé části práce popisují výzkumnou strategii, vhodný výběr výzkumného vzorku, metodu sběru dat a její následnou analýzu spolu s interpretační částí získaných dat</p>

	s celkovým vyhodnocením výzkumu.
Klíčová slova:	Sociální práce, sociální pracovník, sociálně právní ochrana dětí, náhradní rodinná péče, vnímání, prožívání, emoce
Anotace v angličtině:	The thesis focuses on the role of social worker in the field of social legal protection of children. The main objective of the thesis is to find out and map how social workers perceive and experience their professional role. The thesis represents the profession of social worker and is divided into two parts, theoretical and practical. The theoretical part is processed into six chapters. The first part of the thesis contains the basic definition and definition of basic concepts of social work, psychological processes of a person, relevant social legal protection authorities of children and types of surrogate family care. The practical part is realized with the help of qualitative research in the form of interview (interview) with the aim to map the overall perception and experience of social workers in the performance of their profession. In the second part of the thesis I describe the research strategy, the appropriate selection of the research sample, the method of data collection and its subsequent analysis together with the interpretation part of the obtained data with the overall evaluation of the research.
Klíčová slova v angličtině:	Social work, social worker, social legal protection of children, surrogate family care, perception, emotions.
Rozsah práce:	93 stran
Jazyk práce:	Český jazyk